

Tóth J. Zoltán¹

Az önkényuralmi jelképek használata mint a véleménynyilvánítási szabadság korlátja?

(A 4/2013. AB határozat előzményei, indokai és következményei, valamint az új Btk.-szabályozás pozitívumai és fogyatékoságai)

I. Bevezetés

Az Alkotmánybíróság (AB) 2013. február 19-én hozta meg 4/2013. számú határozatát (IV/2478/2012. ügyszám, kihirdetés ideje: 2013. február 21.), melyben kimondta, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 269/B. §-a (az „önkényuralmi jelképek használata” tényállása) akkori szövegezésében alaptörvény-ellenes, és ezért azt *pro futuro*, 2013. április 30-i hatállyal megsemmisítette. Az AB e határozata azért különösen jelentős, mert részben eltért korábbi gyakorlatától, amely még generális jelleggel, pusztán a diktatúrák áldozatainak sérelmére (vagy sérelmének reális lehetőségére) tekintettel alkotmányosan lehetővé tette az önkényuralmi jelképek tiltását, és immáron megköveteli, hogy a jogalkotó az önkényuralmi jelképek használóival szemben csak egyedi mérlegelés alapján, a célzat, az elkövetési módozat vagy a kiváltott eredmény figyelembe vételével tegye lehetővé a bíróságok számára, hogy azok az önkényuralmi jelképek használóit büntetőjogi szankciókkal sújtsák. Jelen tanulmányban először röviden bemutatjuk, hogy az ún. gyűlöletbeszéddel² kapcsolatos ügyekben (amelyhez alkotmányjogilag az önkényuralmi jelképek használata mint a véleménynyilvánítás egyik – szélsőséges – formája is tartozik), milyen döntések születtek az Alkotmánybíróság gyakorlatában, és az AB milyen érveléssel állította fel a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozhatóságának mércéit; ezt követően pedig azt a

---

¹ Egyetemi docens, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Jогtörténeti, Jogelméleti és Egyházjogi Tanszék; főtanácsadó, Alkotmánybíróság.

² Halmai Gábor szerint a gyűlöletbeszéd körébe „azok a beszédek tartoznak, amelyekkel a beszélő – általában előítéllettől vagy éppen gyűlölettel vezérelve – a társadalom faji, etnikai, vallási vagy nemi csoportjairól, vagy azok egyes tagjairól a csoporthoz tartozásukra tekintettel mond olyan véleményt, ami sértheti a csoport tagjait, és gyűlöletet kelthetnek a társadalomban a csoporttal szemben.” (Vö.: Halmai Gábor: Kommunikációs jogok. Új mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2002, 114. o.) Valójában a „gyűlöletbeszéd” (*hate speech*) ma már nemcsak „beszéd”, vagyis az annak megengedhetőségével kapcsolatos kérdés nemcsak a szólásszabadság (*free speech, freedom of speech*), hanem a kifejezés szabadsága (*freedom of expression*) kontextusában értelmezendő (úgy, ahogyan azt a magyar alkotmányos /és az Alaptörvény szerinti tételes jogi/ terminológia is kifejezi, amikor nem a *szólás*, hanem a *véleménynyilvánítás* szabadságáról rendelkezik), így abba beletartozik a közösségek méltóságát sértő minden megnyilvánulás, így a jelképhasználat is. E tágabb kontextus miatt mondhatjuk, hogy az önkényuralmi jelképek használata tényállásának megítélése a gyűlöletbeszéd vonatkozásában releváns kérdés. (Hasonlóképpen ír Koltay András, aki szerint a magyar jog vonatkozásában a „gyűlöletbeszéd” kifejezésen „ma elsősorban a közösség elleni izgatás bűncselekményét (...) értjük, kiegészítve esetleg az önkényuralmi jelképek használatának (...) és a nemzeti jelkép megsértésének (...) bűncselekményeivel”. /Koltay András: A szólásszabadság alapvonalai. Századvég Kiadó, Budapest, 2009, 509. o./ Idesorolható továbbá – büntetőjogi szinten – a jóval Koltay András könyvének megjelenését követően – annak 269/C. §-aként – a 2010. évi XXXVI. törvénnyel a régi Büntető Törvénykönyvbe iktatott, „a nemzetiszocialista és kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása” címet viselő tényállás is /a ma hatályos Btk., a 2012. évi C. törvény 333. §-a ezt már „a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása” elnevezéssel illeti/. Ádám Antal és Halmai Gábor ellenben kifejezetten amellet érvel, hogy a „kifejezés szabadsága” *terminus technicus* több, tágabb értelmű, mint a „véleményszabadság”: „A vélemény ugyanis tudatos, vagy reflexszerű, de mindenképpen állásfoglalást jelent. A kifejezés szó igénybevétele azonban alkalmas nemcsak a saját, hanem mások véleményének, vagy pusztán tény, esemény, tehát egyszerű információ közlésének jelzésére is. A kifejezés szó nem szűkül le a szólásra, hanem magában foglalja a gondolat, a vélemény, a meggyőződés, az információs adat, a hit, az érzés, az intuíció kifejezési módozatainak és eszközeinek szinte felsorolhatatlan sokféleségét.” /Ádám Antal – Halmai Gábor: A vélemény szabadság problémái az alkotmánybíráskodásban, 11. o. In: Acta Humana, 1996, No. 24., 3-24. o./)

helyzetet és azokat az indokokat elemezzük, amelyek miatt az Alkotmánybíróság 4/2013. (II. 21.) AB határozatában (Abh.) az önkényuralmi jelképek használata vétségét addigi formájában alkotmányellenesnek nyilvánította és megsemmisítette. Végül ismertetjük az Abh.-ra adott jogalkotói választ, kimutatva, hogy a törvényhozó az AB által megfogalmazott kritériumoknak részben eleget tett, az új tényállás szövege és a jogalkotó – miniszteri indokolás alapján megállapítható – akarata³ között azonban diszkrepancia áll fenn, amely – együtt azzal a ténnyel, hogy az új tényállás továbbra sem értékeli az elkövetési célzatot, de még az AB által egyébként nem megkívánt motívumot sem – a jövőben is súlyos jogalkalmazói bizonytalanságokhoz vezethet.

II. Az Alkotmánybíróság gyakorlata a véleménynyilvánítás szabadságával és a gyűlöletbeszéddel összefüggésben

Az Alkotmánybíróság szerint⁴ a véleménynyilvánítás szabadságának kitüntetett szerepe van az alkotmányos alapjogok között, tulajdonképpen „anyajoga” többféle szabadságjognak, az ún. „kommunikációs” alapjogoknak. A kommunikációs alapjogok közé tartozik a szólás- és a sajtószabadság; a művészi, irodalmi alkotás szabadsága és a művészeti alkotás terjesztésének szabadsága; a tudományos alkotás szabadsága és a tudományos ismeretek tanításának szabadsága; a gyülekezési jog; és ide tartozik a lelkiismereti és vallásszabadság joga is. Az Alkotmánybíróság szerint a véleménynyilvánítás szabadsága „teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. Történelmi tapasztalat, hogy mindannyiszor, amikor a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozták, sérelmet szenvedett a társadalmi igazságosság, az emberi kreativitás, csökkent az emberben rejlő képességek kibontakozásának lehetősége. A káros következmények nem csupán az individuum, hanem a társadalom életében is megmutatkoztak és az emberiség fejlődésének sok szenvedéssel járó zsákutcájához vezettek. Az eszmék, nézetek szabad kifejtése, a mégoly népszerűtlen vagy sajtóellenes elképzelések szabad megnyilvánulása a fejlődni képes és valóban eleven társadalom létezésének alapfeltétele.”⁵ Továbbá: „A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Egyedül ez felel meg (...) az ideológiai semlegességnek (...). A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. (...) Az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja, s nem annak

---

³ Meg kell jegyezni, hogy a „jogalkotó akarata” vagy „szándéka” mint a Savigny által már a XIX. század közepén a „klasszikus négyes jogértelmezési kánon” (nyelvtani, logikai, rendszertani és történelmi értelmezés /vö.: Savigny, Friedrich Carl von: System des heutigen Römischen Rechts. Erster Band. Berlin, 1840, 213-214. o./) egyik fajtájaként megfogalmazott interpretációs metódus („történelmi értelmezés”) az esetek többségében szubjektív, és csak kiegészítő lehetőségként helyes a törvény-előkészítési anyagokat (*travaux préparatoires*, *Materialien*, *legislative history*) vagy a miniszteri indokolást figyelembe venni; mivel azonban a miniszteri indokolás maga is szöveg, mely hermeneutikai szempontból éppúgy elemezhető-értelmezhető, mint maga a törvényszöveg, továbbá mivel ez esetben a miniszteri indokolás alapjául szolgáló törvényjavaslat textusa megegyezik a végül az Országgyűlés által ténylegesen elfogadott törvényszöveggel (ugyanis ha nem, akkor a miniszteri indokolás a törvényszöveg értelmezési forrásaként csak feltételekkel használható), ezért – jelen esetben – a miniszteri indokolásból releváns és megalapozott következtetést lehet levonni arra nézve, hogy mi volt a „jogalkotó szándéka” az adott törvény megalkotásával. (A jogértelmezési módszerek modern felosztásához lásd pl.: MacCormick, Neil D. – Summers, Robert S. /eds./: Interpreting statutes: a comparative study. Dartmouth Publishing Company, Aldershot [etc.], 1991, 21. és 512-515. o.; valamint Tóth J. Zoltán: A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana. Jogtudományi Közlöny, 2012/3. szám, 93-109. o.)

⁴ 30/1992. (V. 26.) AB határozat.

⁵ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 171.

tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt, különösen azért, mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke.”⁶

A véleménynyilvánítás szabadsága azonban nem korlátlan: az mások méltósága, illetve egyes alkotmányos célok, pl. a közrend vagy a közbiztonság védelme érdekében korlátozható. 1992-ben a 30/1992. Abh. az ún. „gyűlöletbeszéd” kapcsán fontos elvi és gyakorlati megállapításokat tett. Az akkor hatályos Büntető Törvénykönyvben⁷ a közösség elleni izgatás bűncselekménye két tényállást ölelt fel: a (meghatározott csoportok elleni) gyűlöletre uszítást, illetve a sértő vagy lealacsonyító kifejezés használatát (gyalázkodás).⁸ Az AB kimondta, hogy míg az előbbi alkotmányosan büntethető, addig az utóbbi nem. A gyűlöletre uszítás nem más, mint az erőszak érzelmi előkészítése, visszaélés a véleménynyilvánítás szabadságával. Aki uszít, az valamely személy, csoport stb. ellen ellenséges magatartásra, kárt okozó tevékenységre ingerel, lázít.⁹ A köznyugalom ilyen megzavarása mögött nagy számú egyéni jog megsértésének a veszélye áll: a csoport ellen felszított indulat fenyegeti a csoporthoz tartozók becsületét, méltóságát, sőt akár életét is, továbbá megfélemlítéssel korlátozza őket más jogaik gyakorlásában is.¹⁰ A gyűlöletkeltés, gyűlöletre uszítás az Alkotmánybíróság szerint olyan veszélyt jelent, ami miatt a véleményszabadság korlátozása szükségesnek és arányosnak tekinthető. A „gyalázkodásnál” ezzel szemben nem tényállási elem a sértő kifejezésnek vagy az azzal egyenértékű cselekménynek a köznyugalom megzavarására alkalmas volta. A bűncselekmény megvalósul akkor is, ha a sértő kifejezés a körülmények folytán nem jár annak veszélyével sem, hogy egyéni jogokon sérelem esne. A köznyugalom ilyen elvont veszélyeztetése ezért az AB szerint nem elégséges érv ahhoz, hogy a véleménynyilvánítási szabadságot büntetőjogi büntetéssel korlátozni lehessen.¹¹ ¹² Ugyanakkor az AB szerint „a közösségek méltósága a

⁶ 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 179.

⁷ A büntetőjogi tényállások kiemelt jelentőséggel bírnak a véleménynyilvánítás szabadsága vonatkozásában, ugyanis a véleménynyilvánítás büntetőjogi korlátai érintik legmélyrehatóbban e jog gyakorolhatóságát, és e korlátok határozzák meg leginkább, hogy egy adott jogrendszerben (így jelen esetben a magyarban) meddig terjedhet a vélemény szabad kifejezése. Nem véletlen, hogy Sólyom László a büntetőjogi beavatkozások alkotmányos mértékének meghatározását nevezi e jog *kulcskérdésének*. (Vö.: Sólyom László: Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 474. o.)

⁸ „Btk. 269. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt a) a magyar nemzet vagy valamely nemzetiség, b) valamely nép, felekezet vagy faj, továbbá a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzetet, valamely nemzetiséget, népet, felekezetet vagy fajt sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, javító-nevelő munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

⁹ Vö.: 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 177.

¹⁰ Vö.: 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 178-179.

¹¹ E határozat, és az ezt követő, hasonló tárgyú alkotmánybíróági határozatok [12/1999. (V. 21.) Abh., 18/2004. (V. 25.) Abh., 95/2008. (VII. 3.) Abh.] indokaival természetesen nem mindenki értett egyet. A mértékadó ellenvélemények megfogalmazóinak közel teljes listáját lásd Tóth Gábor Attila írásának elején: Tóth Gábor Attila: A szólástilalom közvetlen veszélye. In: Jogtudományi Közlöny, 2010/2. szám, 83-89. o.; az e felsorolásban nem szereplő további tanulmányként lásd még a 30/1992. Abh.-hoz: Kiss Anikó: Szabadság a gyalázkodásra? In: Acta Humana, 1996, No. 24., 42-55. o.; illetve a 95/2008. Abh.-hoz: Bárándy Gergely – Berta Aliz: Gyalázkodás – elfogadott törvényjavaslat – elutasító alkotmánybíróági határozat /Országgyűlés: igen, Alkotmánybíróság: nem/. In: Jogtudományi Közlöny, 2008/12. szám, 808-818. o.)

¹² Az AB továbbá az erkölcs(i) elítélés) és a jog(i) elítélés) megkülönböztetésével támasztotta alá, hogy a gyalázkodást miért nem helyes (alkotmányos) büntetőjogi büntetéssel sújtani: „Politikai kultúra és egészségesen reflektáló közvélemény csakis öntisztulással alakulhat ki. Aki tehát gyalázkodik, magát gyalázza meg, s lesz a közvélemény szemében >>gyalázkodó<<. A gyalázkodásra bíráló kell hogy feleljen. E folyamatba tartozik az is, hogy számolni kelljen magas kártérítésekkel. Büntetőjogi büntetésekkel azonban nem a közvéleményt és a politikai stílust kell formálni – ez paternalista hozzáállás –, hanem más jogok védelmében az elkerülhetetlenül szükséges esetekben szankcionálni.” [30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 180.] Az e tételben megfogalmazott társadalmi öntisztulás valójában nem következett be, emiatt is érte számos bírálat – a későbbi

---

tapasztalatok fényében – ezt az indokolási kikötést. Például Koltay András 2008-ban, az 1992-es határozat óta addig eltelt bő másfél évtized történéseire reflektálva a következőket írta: „mára egyértelműen bebizonyosodott, hogy a gyűlölködés korlátozásának elméleti alapvetését tartalmazó 1992-es határozat hipotézise megdőlt: (...) Az öntisztulás lehetőségével 1989 óta máig nem jutottunk sokra, a társadalom önmagától nem volt képes az erkölcsi megújulásra, a közösségi lét alapvető normáinak meghatározására és azok betartására. A szólásszabadság ilyen széles értelmezése nem igazán segítette hozzá a magyar társadalmat az egészséges közéleti hangnem megteremtéséhez.” (Koltay András: A gyűlöletbeszéd büntethetősége. /Fórum/, 45. o. In: Fundamentum, 2008/2. szám, 41-46. o.) Ehhez hozzá kell tennünk, hogy bár az erkölcsi kritika jogos, az a 30/1992. Abh.-ban tett megkülönböztetés alkotmányjogi helytállóságát és e határozat indokainak elvi helyességét nem érinti. A véleménynyilvánítási szabadság korlátozása ugyanis (legyen szó akár szólásról, akár jelképhasználatról, akár a véleménynyilvánítás más formáiról) az amerikai *Supreme Court*-gyakorlatban kidolgozott „nyilvánvaló és közvetlen veszély” („*clear and present danger*”) esetkörén túl diszfunkcionális, sőt gyakran kifejezetten kontraproduktív, vagyis a gyűlölködés kifejezését nem képes visszaszorítani (így nem lenne képes erre Magyarországon sem), másrészt maga a tiltás olyan alkotmányos sérelmek veszélyét idézi fel, amelyek meghaladják azt a – valójában nagyrészt imaginárius – előnyt, amelyet a gyűlölet kifejezése egyes formáinak „visszaszorításával” (valójában pusztán: átkanalizálásával és felszín alá rejtésével) „elérhetünk”. (A „nyilvánvaló és közvetlen veszély” /„*clear and present danger*”) tesztjének történetéhez: annak első, 1919-ben a *Schenck*-ügyben /és az azzal párhuzamosan eldöntött *Frohwerk*- és *Debs*-ügyekben/ történő megjelenésétől a ma alkalmazott, 1969-ben kimunkált ún. *Brandenburg*-tesztig tartó fejlődési útjához, valamint e teszt USA-n kívüli hatásaihoz lásd: Barnum, David G.: The Clear and Present Danger Test in Anglo-American and European Law. In: San Diego International Law Journal, Vol. 7, Issue 2, 2006, 263-292. o. A teszt amerikai történetek rövid összefoglalását magyarul lásd: Koltay: A szólásszabadság alapvonalai, 488-494. o.) Ezzel kapcsolatban C. Edvin Baker hat (különböző erősségű és valószínűségű) veszélyre hívja fel a figyelmet, amelyet a gyűlölet kifejezéseinek szankcionálása iránti követelések megfogalmazása előtt érdemes figyelembe venni. (Megjegyzendő, hogy bár Baker folyamatosan rasszizmusról és rasszista megnyilvánulásokról beszél, állításai generalizálhatók a gyűlöletkeltés valamennyi formájára és megnyilvánulási módjára; emiatt Baker kijelentéseit a továbbiakban ebben a generalizált formában fogjuk fel és mutatjuk be.) „Elsőként a gyűlöletbeszédre vonatkozó tiltások a rasszista nézetekre adott válaszok és az azokra vonatkozó kritika létfontosságú feladatától vonhatják el az energiát és tompíthatják annak éberségét. Ha az embereknek nem lenne lehetőségük a félrevezető nézetek megválaszolására és megcáfolására, az igazságot a steril dogmává válás veszélye fenyegetné, amitől véglegesen hatástalanná válna, mivel így a társadalom elvesztené a megkérdőjelezett igazság igazolásának és megvilágításának képességét.” (Baker, C. Edvin: Gyűlöletbeszéd, 12. o. In: Fundamentum, 2008/2. szám, 5-18. o.) Vagyis a folyamatos nyilvános diskurzus fenntartása, az ostobaságok nyilvános és permanens cáfolata „oltja be” a társadalmat a gyűlölet ellen, és ezáltal alakítja ki az egészséges „társadalmi immunrendszer” működését, amelynek racionálisan gondolkodó tagjai így tartósan ellenállóvá válnak a gyűlöletkeltés technikáival szemben. Másodszor, „[a] szólásszabadság korlátozása (...) elrejtja a probléma valódi méreteit és helyét, illetve emberi és társadalmi hordozóit, ezzel csökkentve mind a probléma érzékelhetőségét, mind az azzal szembeni fellépés hatékonyságát.” (I. m. 13. o.) Harmadszor, a gyűlölködő „megnyilatkozások tilalma növelheti (vagy megteremtheti) a rasszista egyének vagy csoportosulások elnyomottságérzetét, és ezzel növekedhet haragjuk és tettelességre való késztetésük.” (Uo.) „A negyedik érv szerint bármely érték kifejezésének tiltása, még a legsértőbbeké, legbántóbbaké is, mint amelyek tagadják a demokratikus értékeket (...) gyengíti a demokratikus kultúra olyan önértelmezését, amely szerint a konfliktusokat politikai, nem pedig erőszakos úton kell rendezni.” (I. m. 14. o.) „Az ötödik argumentum szerint a gyűlöletbeszéd tilalmának törvénybe iktatása és annak végrehajtása azzal a veszéllyel jár, hogy politikai energiát szív el az egyéb, a rasszizmus mélyebben meghúzódó okaira bizonyíthatóan jelentősebb és értelmesebb válaszokat adó politikai programoktól.” (Uo.) Végül a hatodik veszély, hogy a többségi társadalom tagjai a gyűlöletbeszéd tilalmait éppen azok *ellen* használhatják fel, akiket e tilalmaknak a leginkább védeniük kellene, és e tilalmat fokozatosan olyan megnyilatkozásokra is kiterjeszthetik, amelyek erkölcsi értelemben sem a jogokkal való visszaélést, hanem a jogok gyakorlását jelentik, pl. munkásmozgalmi, feminista stb. törekvések korlátozására, éppen a „többség védelmében” (vö.: i. m. 15. o.). Ez utóbbit – saját kifejezéssel – nevezhetjük a *gyűlöletbeszéd-tilalom trójai falovának* is. [Félreértések elkerülése végett: természetesen a többséggel szemben is lehet egy kisebbségi személy rasszista, illetve gyűlölködő, nem véletlen, hogy pl. a „közösség tagja elleni erőszak” büntetőjogi tényállása (új Btk. 216. §) esetén (ahol a „nyilvánvaló és közvetlen veszély” tagadhatatlanul megvalósul) nemcsak a többségi társadalom tagjai ítéltetők el a kisebbségek tagjaival szemben elkövetett, rasszista indítékú erőszakos cselekmények miatt, hanem ez fordítva is lehetséges. Bár egyes jogvédő szervezetek ez utóbbit konkrét esetek kapcsán élesen kritizálják, arra hivatkozva, hogy a tényállást eredetileg a kisebbségek tagjainak védelmére hozták létre, e kritika nem jogos, egy jogszabályt ugyanis objektív alapokon, diszkriminációmentesen kell alkalmazni (hiszen jogi, tehát *normatív*, általános szempontok szerinti szabályozásról van szó), és aki a deliktum diszpozíciójában leírt magatartást kifejti (legyen az bárki), az az adott bűncselekményt elköveti. A Társaság a Szabadságjogokért álláspontját például lásd

véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet. Nem zárja ki tehát a határozat azt, hogy erről a törvényhozó akár a gyűlöletre uszítás tényállásán túlmenő büntetőjogi védelemmel is gondoskodik.”¹³

Négy évvel később az 1996. évi XVII. törvény módosította a közösség elleni izgatás tényállását, és a gyűlöletre uszítás mellett büntetni rendelte azt is, ha valaki „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekményt követ el”, amit az AB a 12/1999. (V. 21.) AB határozatban ugyancsak alkotmányellenesnek nyilvánított, részint mert csak az erőszak konkrét veszélye alapozhatja meg a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozását, részint pedig azért, mert a „gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény” túlságosan tág értelmű, ezáltal meghatározatlan, ami sérti a jogbiztonságot.¹⁴ 2004-ben a köztársasági elnök előzetes normakontroll indítványa alapján¹⁵ az AB azt a Btk.-módosítást is alkotmányellenesnek

---

Jovánovics Eszter megfogalmazásában: „A TASZ álláspontja (...) az, hogy a mai Magyarországon – bár természetesen individuális szinten előfordulhat, hogy roma személyek a nem romákkal szemben előítéletesek –, mivel a „nem roma magyarok” csoportja társadalmi szinten nem tekinthető sérülékeny, hátrányos helyzetű csoportnak, nem indokolt az ilyen irányú előítéletekből fakadó erőszakot speciálisan büntetni, vagyis a magyar romák magyar nem romák elleni esetleges előítélete által motivált cselekményeket a gyűlölet-bűncselekmények fogalmi körébe vonni.” (In: Jovánovics Eszter: A tárgyalótermek fantomja: a rasszista cigány. Internet: http://ataszjelenti.blog.hu/2013/02/20/a_targyalotermek_fantomja_a_rasszista_cigany.) Ez az álláspont alapvetően hibás, hiszen a rasszista indítékú erőszak megvalósulása (a törvényi tényállás alkalmazása) szempontjából mindegy, hogy a különböző faji csoportok között a speciális motívumból származó erőszak milyen irányú, így aki a törvényi tényállást megvalósítja, azt annak megfelelően kell büntetni; a diszkriminációra (egyes rasszista indítékú cselekmények elkövetői közötti faji alapú mérlegelésre és kivételtételre) nemcsak jogi, de erkölcsi alap sincs. Meggyőződésünk tehát, hogy pl. a hírhedt Tavaszmező utcai esetben a bíróságok az elkövetők „közösség tagja elleni erőszak” miatti elítélésével jogilag is és erkölcsileg is helyes döntést hoztak. Az más kérdés, hogy a többségi társadalom által a kisebbségek tagjaival szemben elkövetett hasonló cselekmények miatt hozott ítéletek száma alacsonynak tűnik; ez utóbbi vonatkozásban ezért érdemes lenne egy bírósági eseteket vizsgáló empirikus felmérést végezni annak kiderítésére, hogy ennek a tényleg alacsony esetszám, vagy esetleg – ahogy azt a jogvédő szervezetek állítják – a bíróságok (sőt az ügyészség és a rendőrség) azon gyakorlata-e az oka, amely a többségi társadalom tagjai által elkövetett ilyen deliktumok esetében az elkövetőt a rasszista motívumot figyelmen kívül hagyva szimpla testi sértésért, tetteleges becsületsértésért, személyi szabadság megsértésért, kényszerítésért, garázdaságért stb. gyanúsítja és vádolja meg, majd ítéli el. (E kritikához – szintén a TASZ részéről – lásd pl.: Hogyan keni el a rendőrség a gyűlölet-bűncselekményeket? Internet: <http://tasz.hu/romaprogram/hogyan-keni-el-rendorseg-gyulolet-buncselekmenyeket>.; Előítélet (nem) számít!? Internet: <http://tasz.hu/node/3504>.)

¹³ 30/1992 (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 181.

¹⁴ Az AB e körben idézte a dualizmus-kori kúriai gyakorlatot, mely szerint izgatáson „nem valamely kedvezőtlen és sértő véleménynek nyilvánítása, hanem olyan lázongó kifakadások értendők, amelyek alkalmasak arra, hogy az emberek nagyobb tömegében a szenvedélyeket oly magas fokra lobbantsák, amelyből gyűlölet keletkezvén, a társadalmi rend és béke megzavarására vezethet. (Büntetőjogi Döntvénytár VII. kötet 272. l.) Nem izgatás tehát a bírálathatóság, helytelenítés, kifogásolás, sőt még a sértő nyilatkozat sem; izgatásról csak akkor van szó, midőn a kifejezések, megjegyzések stb. nem az értelemezéshez szólnak, hanem az érzelmi világra akarnak hatni, s szenvedélyek, ellenséges indulatok felkeltésére alkalmasak. Az izgatás fogalmát illetően egyébként teljesen közömbös, hogy az állított tények valók-e vagy sem; a lényeges az, hogy bár való vagy valótlan adatoknak csoportosítása a gyűlölet felkeltésére alkalmas legyen. (Büntetőjogi Döntvénytár I. kötet 124. l.)” [30/1992 (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167, 177-178.] Az AB szerint „a vitatott tényállás-kiegészítéssel a jogalkotó túlzott mértékben kitágította a büntetendővé nyilvánított magatartások körét, a gyűlöletre uszítás törvényi tényállásának az ABH-ban [ti. a 30/1992. AB határozatban – T.J.Z.] adott értelmezését, egyben a büntethetőség alkotmányos mértékét. E határozatban ugyanis az Alkotmánybíróság a büntethetőség alkotmányos korlátját a gyűlöletre uszításban és nem általában a „gyűlölet keltésében” határozta meg. A gyűlölet keltésére alkalmas egyéb cselekmény büntethetősége nemcsak azért alkotmányellenes, mert leszállítja a korlátozhatóság küszöbét, de meghatározatlansága miatt is.” [12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106, 112-113.] Továbbá az AB e határozata indokolásában megismételte a 30/1992. Abh.-ban kinyilvánított azon véleményét, miszerint „a közösségek méltósága a véleménynyilvánítási szabadság alkotmányos korlátja lehet.” [12/1999. (V. 21.) AB határozat, ABH 1999, 106, 109.]

¹⁵ Lásd: A gyűlöletbeszéd büntethetősége. A köztársasági elnök indítványa az Alkotmánybírósághoz. In: Fundamentum, 2004/1. szám, 131-136. o.; illetve: Az igazságügy-miniszter észrevételei az indítványhoz. In: Fundamentum, 2004/1. szám, 137-140. o.

találta, amely büntetni rendelte volna a meghatározott csoportok elleni „gyűlöletre izgatást”,¹⁶ valamint a velük szembeni „erőszakos cselekmény elkövetésére való felhívást”, továbbá a csoporthoz tartozásuk miatti „becsmérlést” és „megalázást”,^{17 18} kifejezve, hogy ezen cselekmények nemhogy nem csökkentik az alkotmányos demokráciát, hanem éppen erősítik azt.¹⁹ Ugyancsak alkotmányellenesen korlátozta volna az Alkotmánybíróság szerint a jogbiztonságot a becsület csorbítására vagy az emberi méltóság megsértésére alkalmas gyalázkodó kifejezés használata és híresztelése, valamint az önkényuralmi rendszerre vagy eszmére emlékeztető vagy utaló gyalázkodó testmozdulat tétele,²⁰ ezért a köztársasági elnök előzetes normakontrollra irányuló indítványa alapján az AB a Btk. e módosítását a 95/2008. (VII. 3.) Abh.-val ugyancsak alkotmányellenessé nyilvánította, így az nem léphetett hatályba.^{21 22}

¹⁶ Az „izgatás” kifejezést itt már nem az „uszítás” szinonimájaként fogta fel az Alkotmánybíróság, hanem egy, annál kisebb súlyú sérelemként értékelte, mely (az uszítás ellentétben) nem élvezhet alkotmányos alapon büntetőjogi védelmet a véleménynyilvánítás szabadságával szemben. (Vö.: Török Bernát: A gyűlöletbeszéd tilalmának médiajogi mércéi, 66. o. In: Jogtudományi Közlöny, 2013/2. szám, 59-72. o.) Az Alkotmánybíróság megfogalmazásában: „Az elmúlt évek bírói joggyakorlata azt mutatja, jogértelmezési nehézségek merültek fel abban a kérdésben, mi tekinthető uszításnak, s hogy egy-egy konkrét esetben mikor éri el a büntetethez a szélsőséges megnyilvánulás. A Legfelsőbb Bíróság határozataiban foglaltak alapján az izgatás és az uszítás egymástól eltérő magatartásokat jelölő fogalom. A kettő között tartalmi különbség van, az izgatás az értelemhez szól, az uszítás az ösztönökre, érzelmekre apellál, mozgósít. Az uszítás megállapítása tehát – a bírói jogértelmezésben – súlyosabb magatartást kíván.” [18/2004. (V. 25.) AB határozat, ABH 2004, 303, 311.]

¹⁷ Az AB a becsmérlés és a megalázás fogalmát azonosnak tekintette a 30/1992. Abh. által alkotmányellenesnek talált gyalázkodással, emiatt az ott alkalmazott mérce szerint e két magatartás büntetendővé nyilvánítása sem lehetett más, mint a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányellenes, szükségtelen és aránytalan korlátozása.

¹⁸ „Btk. 269. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt valamely nemzet, vagy valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre izgat, vagy erőszakos cselekmény elkövetésére hív fel, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Aki nagy nyilvánosság előtt az emberi méltóságot azáltal sérti, hogy más vagy másokat a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási hovatartozás miatt becsmérel vagy megaláz, vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

¹⁹ Az AB szerint „az eltérő nézeteket, álláspontokat, elképzeléseket egymással ütköztető politikai vita a demokrácia sajátja. A vélemény elfojtása vagy napvilágra kerülésének megakadályozása nem teszi a véleményt meg nem születetté, és nem gátja valamely nézet elterjedésének. A társadalom szellemi gazdagodása a véleményszabadságtól is függ: csak akkor van esély a téves nézetek kiszűrésére, ha szabad és nyilvános vitákban ütközhetnek ellentétes vélekedések, és ha a mégoly szélsőséges nézetek is napvilágra kerülhetnek. A szólás szabadságának állapota a demokrácia fokmérője. Minél kevesebb korlátozás nélkül érvényesülhet a véleményalkotás és -nyilvánítás joga, annál biztosabb lábakon áll az alkotmányos demokrácia. Egy valóban szabad társadalomban a szélsőséges nézetek hangoztatása önmagában nem idéz elő zavargásokat, hanem hozzájárul a köznyugalom és közrend alakításához, a lakosság toleranciaszintjének emeléséhez. (...) A türelmes, a szólás valódi szabadságát biztosító társadalom visszahat az egyénre, erősíti polgárainak jellemét, olyan intellektuálisan független személyeket nevel, akik autonóm módon képesek életük irányítására, az általuk vallott eszmék és értékek iránt elkötelezettek, de nyitottak a más véleményt vallók és másként gondolkodók érveire.” [18/2004. (V. 25.) AB határozat, ABH 2004, 303, 305.]

²⁰ „Btk. 181/A. § (1) Aki nagy nyilvánosság előtt a magyar nemzettel, vagy a lakosság egyes csoportjaival, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporttal kapcsolatban olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a csoport tagjainak becsületét csorbítsa, avagy emberi méltóságát megsértse, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. (2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki nagy nyilvánosság előtt olyan – különösen önkényuralmi rendszerre vagy eszmére emlékeztető vagy utaló – testmozdulatot tesz, amely alkalmas a magyar nemzet, vagy lakosság egyes csoportjai, így különösen nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagjai becsületének csorbítására, avagy emberi méltóságának megsértésére. (3) Nem büntetendő, aki politikai párttal, vagy politikai közszereplést is folytató társadalmi szervezettel kapcsolatban közszereplésükkel összefüggésben a) olyan kifejezést használ, vagy híresztel, amely alkalmas arra, hogy a lakosság e csoportjához tartozó tagok becsületét, vagy emberi méltóságát megsértse, b) a (2) bekezdésben meghatározott magatartást tanúsít.”

²¹ „A törvénymódosítás azt próbálja biztosítani, hogy a gyalázkodó kijelentések és testmozdulatok abban az esetben is szankcionálhatók legyenek, ha a sértettek személye nem állapítható meg. A Btkm. ezáltal azonban nemcsak a konkrét személyek becsületét, méltóságát sértő magatartásokat büntetné, hanem a gyűlöletbeszéd

Ugyanakkor az AB az ezredfordulón (ugyanazon a napon) két olyan határozatot is hozott, amelyek nehezen illeszthetők be a véleménynyilvánítás szabadságát kiemelt alkotmányos jogként kezelő korábbi (és későbbi) alkotmánybíróági gyakorlatba. A 13/2000. (V. 12.) AB határozatban az Alkotmánybíróság a Btk. „nemzeti jelkép megsértése” elnevezésű tényállását²³ nem találta alkotmányellenesnek,²⁴ és kimondta, hogy a nemzeti jelképek (a magyar himnusz, zászló és címer) „az ország külső és belső integritásának alkotmányos szimbólumai, éppen ezért alkotmányos érvek szólnak büntetőjogi védelmük mellett. A nemzeti szuverenitást kifejező és megjelenítő intézmények fokozott közjogi és büntetőjogi védelme az európai jogi kultúrákban alkotmányosan elfogadott, s ez a véleménynyilvánítás szabadságának indokolt korlátja is egyben.”²⁵ (Ugyanakkor pl. az Egyesült Államokban és más országokban a zászlóégetés és az egyéb nemzeti jelképek meggyalázása a véleménynyilvánítás megengedett eszköze.)²⁶ A 14/2000. (V. 12.) Abh.-ban pedig az „önkényuralmi jelképek használata” nevű deliktum²⁷ vizsgálata során ismerte el az Alkotmánybíróság, hogy a közösségek méltósága érdekében a véleménynyilvánítás szabadsága úgyszintén korlátozható,²⁸ és emiatt tekinthető alkotmányosnak egyes

---

minden formáját, az általánosításokat tartalmazó rasszista kijelentéseket is, amelyek esetében az >>érintettek<< vagy a magukat >>érintettnek<< vallók nincsenek rákényszerítve arra, hogy bekapcsolódjanak a gyűlölködők közötti kommunikációba, hogy azt végigkövessék, s hogy az egyes sajtótermékekben szembesüljenek a gyűlölködő nézetekkel. Az persze elkerülhetetlen, hogy az érintett csoporthoz tartozó személy tudomást szerezzen arról, léteznek olyan személyek, akik arról a csoportról, amelyhez ő tartozik, vagy amelyhez őt a külvilág besorolja, megvetéssel, gyűlölettel viseltetnek, és ennek hangot is adnak. Az alkotmányos demokrácia azonban nem fojtja el a szélsőséges hangokat pusztán azok tartalma miatt. Demokratikus társadalomban ugyanis az ilyen általánosító rasszista beszéd nem tud változtatni azon a tényen, hogy az állam szempontjából minden polgár egyenlően értékes és az alapjogokkal egyenlően rendelkező személy.” [95/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 782, 789.]

²² A „gyűlöletbeszéddel” kapcsolatos, 1992 és 2008 között meghozott alkotmánybíróági határozatok rövid „leltárát” és liberális, explicite szólásszabadság-párti értékelését lásd: Hanák András: Szent szólásszabadság, 56-63. o. In: *Fundamentum*, 2009/4. szám, 49-68. o.

²³ „Btk. 269/A. § Aki nagy nyilvánosság előtt a Magyar Köztársaság himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, vagy más ilyen cselekményt követ el, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.”

²⁴ E határozat alapos és éles kritikáját lásd: Halmai Gábor: Hátramenetben az alapjogvédelem?, 74-78. o. In: *Fundamentum*, 2000/3. szám, 69-83. o.

²⁵ 13/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 61, 69. Továbbá: „A demokráciáknak csak egyik lényeges kritériuma a vélemények pluralizmusa. A demokráciákra jellemző az ország egységét megjelenítő intézmények és szimbólumok léte, amelyek – bár nem kritikálhatatlanok – bizonyos vonatkozásaikban kívül vannak a vélemények alkotmányjogilag védendő pluralizmusán.” [13/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 61, 69.] „A büntetőjogi szabállyal történő korlátozást vizsgálva a 36/1994. (VI. 24.) AB határozat azt fejtette ki, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága csak a bírálat, jellemzés, nézet és kritika szabadságát foglalja magában (ABH 1994. 219., 231.). A nemzeti jelképek megsértése esetén nem ilyen magatartásról van szó. Más számításba vehető jogi eszköz hiányában a büntetőjogi szabály alkalmazása (a büntetőjog rendszeréhez viszonyítva enyhe szankció kilátásba helyezésével) nem tekinthető aránytalanak.” [13/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 61, 70.]

²⁶ Az amerikai zászlóégetésre mint a kifejezés szabadságának megengedett eszközére, annak kialakulására és alkotmányos felfogására lásd pl.: Dry, Murray: Flag Burning and the Constitution. In: *Supreme Court Review*, 1990, 69-103. o.; Darling, Keith A.: Flag Burning: *Johnson, Eichman and Beyond*. In: *Appalachian Journal of Law*, Vol. 3., 2004, 101-119. o.

²⁷ „Btk. 269/B. § (1) Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröscsillagot, vagy ezeket ábrázoló jelképet a) terjeszt, b) nagy nyilvánosság előtt használ, c) közszemlére tesz, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő.”

²⁸ A 14/2000. Abh. első ránézésre sem volt konzisztens a véleménynyilvánítási szabadság tárgykörében született 30/1992. „alaphatározattal”, amennyiben az utóbbi a '90-es évek elején a pusztán gyűlöletkeltést (az erőszak nyilvánvaló és közvetlen veszélye nélkül) az alkotmányosan nem korlátozható véleménynyilvánítási szabadság jogának védelme körébe helyezte, előbbi viszont annak egyik speciális fajtáját, a véleményt kifejező (önkényuralmi) jelképhasználatot később, az ezredfordulón már alkotmányosan (mások méltóságának védelme

önkényuralmi jelképek (horogkereszt, SS-jelvény, nyilaskereszt, sarló-kalapács, ötágú vöröscsillag) terjesztésének, nagy nyilvánosság előtti használatának, illetve közszemlére vételének tilalma.²⁹ Érdekesség, hogy az ez utóbbi határozathoz fűzött egyetlen különvéleményben Kukorelli István számos olyan megállapítást tett, amely majd csak a 4/2013. Abh.-ban köszön vissza (vagy még abban sem). Ilyen, a véleménynyilvánítási szabadság kiemelt értéként történő kezelésére utaló kitétel volt például az, hogy Kukorelli szerint az értékeslegességnek az AB által már 1992-ben megfogalmazott követelményéből az következik, hogy a véleményt (beleértve a szimbólumhasználat révén kifejezett véleményt is) nem lehet pusztán az alapján tiltani vagy korlátozni, hogy az egyeseket sért, bánt, az kellemetlen, helytelen(nek tartott), vagy akár antidemokratikus; csakis az alapján lehet korlátozni, hogy olyan veszélyek reális lehetőségét (például az erőszak nyilvánvaló és közvetlen veszélyét) idézi fel, amelyek miatt a korlátozás mások jogai védelme érdekében

---

érdekében) korlátozhatónak tartotta (szintén az esetben is, ha az nem idézi fel az erőszak nyilvánvaló és közvetlen veszélyét). E diszkrpanciát szemléletesen érzékelteti Kaltenbach Jenő, aki e vonatkozásban szarkasztikusan megjegyzi, hogy „[a]z azért kicsit furcsa, hogy öltönyben vígan lehet hangosan zsidózni, de azt horogkeresztes pólóban hallgatni nem”. (Kaltenbach Jenő: A gyűlöletbeszéd büntethetősége. /Fórum/, 33. o. In: Fundamentum, 2008/2. szám, 33-36. o.) Ugyanezt szofisztikáltabb formában fejezi ki Molnár Péter: „A gyűlöletbeszéd tilalma (...) semmivel sem indokoltabb bizonyos szimbólumok, mint a szavak, vagy a véleménynyilvánítás számtalan egyéb formája esetében. Hiába tiltjuk be a nyilaskereszt használatát, ha cigányozni, zsidózni, vagy más csoportokat gyalázni közben szabadon lehet.” (Molnár Péter: Pótcselekvés, 85. o. In: Fundamentum, 2000/3. szám, 84-88. o.)

²⁹ Az AB szerint „a véleménynyilvánítás szabadságának büntetőjogi eszközzel történő korlátozására az uszítás tényállásától eltérő más tényállások esetében is sor kerülhet. Ennek alkotmányos kereteit egyrészt a gyűlöltre uszítás, másrészt a sértő kifejezésnek vagy azzal egyenértékű cselekménynek pusztán a köznyugalom megzavarására alkalmas volta – mint elkövetési magatartások – kijelölik. Eszerint a gyűlöltre uszítás tényállásánál szélesebb körben, de a gyalázkodásnál mégis szűkebben, alkotmányosan büntetőjogi korlátozás alá vonható a közösségek méltóságát sértő, köznyugalmat veszélyeztető magatartás is. Az alkotmányosan megengedett korlátozhatóság határa tehát ott van, amikor a tiltott magatartás nem pusztán egy – helyesnek vagy helytelennek tartott – politikai nézetet fejez ki, hanem annál több: a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát sértve veszélyezteti a köznyugalmat is. (...) A köznyugalom ilyen esetben büntetőjogi védelem alatt állhat.” [14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 92.] Továbbá: „A demokratikus jogállami értékek védelme az állam minden szervének kötelessége, kötelesség az emberi személy méltóságának tisztelete is. Az erőszak, a gyűlölet, a szembenállás megnyilvánulásaival szemben fel kell lépni. A demokrácia rendkívül összetett fogalmához hozzátartozik az erőszakról, az erőszakkal fenyegetésről mint a konfliktusmegoldás eszközeiről való lemondás. A szóban lévő jelképeknek minden korlátozás nélküli, nyilvános, szabad használata a jelen történelmi helyzetben az emberi személy méltóságát tisztelő, ezért a gyűlölet és agresszió eszméit elítélő, a demokrácia értékei mellett elkötelezett minden személyt súlyosan sért, és különösen sérti a náciizmus és a kommunizmus üldözötteit. Magyarországon elevenen él a köztudatban és az üldözöttek túlélők közösségeiben a tiltott jelképekben sűrűsödő mindkét eszme emléke és a jelképek használata mellett elkövetett minden bűn; ezek nem merültek feledésbe. Közöttünk élnek a súlyos sérelmet szenvedett személyek és hozzátartozóik. A jelképek használata felidéri a még közeli múltat az akkori fenyegetésekkel, az embertelen szenvedéseket, deportálásokat és halált hozó ideológiákat. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a demokratikus társadalom védelmét jelenti az, s ezért nem alkotmányellenes, ha az állam a jelen történelmi helyzetben a demokráciával ellentétes, vagyis önkényuralmi hatalmi rendszerek adott jelképeivel kapcsolatos egyes konkrét magatartásokat tilt meg: a terjesztést, a nagy nyilvánosság előtti használatot, közszemlére vételt (...)” [14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 97-98.] „Az Alkotmánybíróság minderre figyelemmel megállapítja, hogy a demokrácia értékei mellett elkötelezett közösségek méltóságát a Btk. 269/B. §-ában meghatározottak szerinti védő szabály tehát a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos korlátja lehet. (...) Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy Magyarország történelmi tapasztalatai, és az alkotmányos értékeket fenyegető az a veszély, amelyet ma még az elmúlt diktatúrák ideológiáin alapuló tevékenységeknek a nyilvánosságban való megjelenése jelenthet a magyar társadalomra, meggyőzően, objektíve és ésszerűen igazolják e tevékenységek tiltását és a büntetőjogi eszközökkel való fellépést; a véleménynyilvánítási szabadságnak a Btk. 269/B. § (1) bekezdésében megjelenő korlátozása a történelmi háttér fényében nyomós társadalmi szükségletre adott válasznak tekintendő.” [14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 99.]

indokolható – vagyis a (meghatározott) jelképhasználat alkotmányos büntetendősége további tényállási elemek meglétét kívánja meg.³⁰

Végül érdemes kiemelni Kukorelli különvéleményéből azt a kijelentését, mely a ma is óriási vitákat kiváltó azon kérdésben foglalt állást, vajon létezhet-e méltósága a közösségeknek. Kukorelli szerint nem: „Nem magának a közösségnek, mint meghatározatlan személyek összességének vagy a tagoktól elváló szervezetnek van tehát méltósága (*ez ugyanis fogalmilag kizárt*) [kiemelés tőlem – T.J.Z.], hanem a közösséget alkotó egyének emberi méltósághoz való alanyi joga érdemes a védelemre.”³¹ ³² Vagyis az emberi méltóság joga önmagában nem lenne szabad, hogy felhívható legyen a véleménynyilvánítás korlátozása érdekében pusztán a közösségek mint olyanok (és nem a közösségek tagjai) védelmére. Emiatt véleményes, kiállja-e majd az alkotmányosság próbáját az Alkotmánybíróság előtt a – jelen állás szerint – 2014. március 15-én hatályba lépő új Ptk. /a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény/ 2:54. § (5) bekezdésében szereplő kollektív /a megsértett közösség bármely tagja általi/, a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén igénybe vehető igényérvényesítési lehetőség,³³ vagyis a jogsértő személy polgári jogi szankcionálása, beleértve a sérelemdíj fizetésének kötelezettségét is.

Az új Ptk. e rendelkezése véleményünk szerint egy jó szándékú, az emberi méltóság mint kiemelt alkotmányos érték védelmét célzó jogi norma, azonban alapvetően elhibázott, mely a gyakorlatban feltehetőleg rengeteg visszaélésre vezet majd és abszurd helyzeteket eredményez, amelyeket jobb lett volna eleve elkerülni. E szabályozás alapján ugyanis előfordulhat, hogy egy, „közvetlen és nyilvánvaló veszélyt”, vagyis az erőszak valós veszélyét elő nem idéző, azonban bántó, sőt gusztustalan, a jó érzést sértő vélemény nagy nyilvánosság előtti kifejtője a véleménye *tartalma* alapján kell majd, hogy anyagilag is helyt álljon olyan személyekkel (ilyeneknek akár tömegével) szemben, akiket személyükben nem

---

³⁰ Továbbá ki kell emelni Kukorelli gondolatai közül a talán legfontosabbat, amely a többségi határozat azon érvére reagált, amely szerint jelen történelmi körülmények között a közösségek méltósága védelme végett a véleménynyilvánítási szabadságnak az önkényuralmi jelképek bármifajta használatának megtiltásában megnyilvánuló korlátozása indokolt és alkotmányosan elfogadható. Ezen ellenérvet azért is idézzük teljes terjedelmében, mert ez a szöveghely a szakirodalomban is többnyire alulértékelt, noha Kukorelli itt rendkívül fontos, a gyakran és sokak által rendre előcítált főbiás tévképzetektől mentes igazságot fogalmazott meg: „A határozat szerint Magyarország sajátos történelmi múltja szükségessé tesz alapjogbeli korlátozásokat, így a történelmi körülményekkel indokolható az is, hogy az állam büntetéssel fenyegeti az önkényuralmi jelképek használóit. Magyarország huszadik századi történelme, a náci és a kommunista rémtettek emléke ennek éppen az ellenkezőjét indokolhatja: a véleményszabadság a demokrácia egyik legfőbb védelmezője, ezért maga is különleges védelmet érdemel. Az alkotmányos demokráciát többek között az különbözteti meg a diktat[ó]rikus rendszerektől, hogy tág teret biztosít a szabad szólásnak, s ezzel segíti elő a demokratikus közvélemény kialakulását. A szólásszabadság korlátozásával sehol sem sikerült megfékezni a totalitárius eszmék terjedését, ahol pedig az antidemokratikus erők hatalomra kerültek, nem a véleményszabadság segítette őket uralomra.” [14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 109-110.]

³¹ [14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 107.]

³² Továbbá: „Az emberek többsége az önkényuralmi jelképek nyilvános használatát egyes csoportokkal szembeni gyűlölet, megvetés és ellenérvzés kifejezésének tekinti. E szimbólumok megjelenése az esetek nagy részében sérti mások érzelmeit. Önmagukban ezek a körülmények azonban még nem jelentik az emberi méltósághoz való jog sérelmét. Senkinek nincs joga arra, hogy mások véleménynyilvánítását az állam azért tiltsa be, mert az rá, mint egy etnikai, faji, vallási vagy kulturális csoport tagjára sérelmes. A véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjog ugyanis az egyén azon jogát is védi, hogy mások érdekeit, szemléletét, érzékenységét sértő nézeteinek is hangot adhasson.” [14/2000. (V. 12.) AB határozat, ABH 2000, 83, 107.]

³³ E bekezdés teljes terjedelmében így hangzik: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.”

sértett, hanem csupán azon csoportról fogalmazott meg általános véleményt, amelyhez ezen, magukat sértettnek tartó személyek is tartoznak (vagy amely csoporthoz tartozónak mondják magukat). Megtörténhet tehát, hogy egy népet, nemzetet, fajt vagy vallást (illetve ezeket mint közösségeket) gyalázó, szidalmazó, sértegető személlyel szemben akár több ezer, több tízezer „személyiségi jogi” per indul, és ha mindegyikben csak néhány tízezer forint sérelemdíjat ítélnék meg majd a bíróságok, az is anyagilag ellehetetleníti azt, aki egyébként az Alaptörvény által (tartalomsemleges módon) védett véleménynyilvánítási szabadságával élt. Ráadásul a sértetti kör definiálhatatlan: bárki, aki az adott csoporthoz tartozónak vallja magát, jogosult lesz a sérelemdíjra, hiszen a bíróságoknak sem joga, sem lehetősége nem lesz identitáselemek vizsgálatára – de ha lenne is rá joguk, a csoporthoz tartozás bizonyítása gyakorlatilag lehetetlen, vagyis a szabályozás kifejezetten ösztönöz a nyilvánosan elhangzó gyalázkodó vélemények „vadászatára”, és ezáltal szélesre tárja a kaput a visszaélések előtt.³⁴

---

³⁴ Ezen gondolatok nem alkotmányjogi előzmények nélküliek; lényegileg hasonló érveken alapult Sólyom László köztársasági elnök előzetes normakontrollra irányuló indítványa és az az alapján született, 96/2008. (VII. 3.) AB határozat a Polgári Törvénykönyv azon módosításának alkotmányellenessé nyilvánításáról, mely a Ptk.-t – annak 76/A. §-aként – a következő rendelkezéssel kívánta kiegészíteni: „76/A. § (1) A személyhez fűződő jog sérelmét jelenti különösen az a nyilvános, súlyosan sértő magatartás, amely faji hovatarozásra, nemzeti vagy etnikai kisebbségekhez való tartozásra, vallási vagy világnézeti meggyőződésre, szexuális irányultságra, nemi identitásra vagy a személyiség más lényegi vonására irányul, és személyek e vonással rendelkező, a társadalmon belül kisebbségben lévő körére vonatkozik. (2) A jogsértő nem hivatkozhat arra, hogy sérelmezett magatartása nem közvetlenül és felismerhetően az (1) bekezdés szerinti sérelem alapján igényt érvényesítő fél vagy felek ellen irányult. (3) A 84. § (1) bekezdése szerinti igények érvényesítésére az a közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú társadalmi szervezet vagy alapítvány is jogosult, amelynek célja az emberi és állampolgári jogok védelme. A 84. § (1) bekezdés e) pontja szerinti igényt az említett szervezetek csak a sértett közösség érdekében és az e célra létrehozott valamely közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú alapítvány javára érvényesíthetik. (4) Az (1)–(3) bekezdésben meghatározott igények érvényesítése iránt a jogsértést követő 90 napon belül indítható kereset. E határidő jogvesztő.” Ennek kapcsán az Alkotmánybíróság kimondta, hogy „a >>közösségek méltósága<< önálló alapjogként nem értelmezhető” [96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816, 824.] „A módosítás lényeges vonása, hogy a jogalkotó szándéka szerint nem a személyösszességet ismeri el sértettként, azaz nem >>kollektív jogot<< alkot, hanem a magát a közösséghez tartozónak valló egyén számára kívánja megteremteni a védelem lehetőségét arra az esetre, ha a közösséget sérelem éri. A Ptkmód.-hoz fűzött törvényi indokolás értelmében, mivel az egyén közösséghez tartozása egyéni döntésen alapul, és a jogsértéssel okozott, közösséget ért sérelem ilyen esetben >>átsugárzik<< az egyénre, így mindez együtt kellően megalapozza az egyéni fellépés lehetőségét. A megalkotott tényállás további, döntő eleme az a törvényi védelem, amely kétségbe vonhatatlanná kívánja tenni a jogsértő és a jogsértéssel szemben fellépő, magát sértettként megjelölő személy között a jog által létrehozott kapcsolatot. A polgári jogi felelősség meghatározó elemét jelentő kimentés lehetőségét a Ptkmód. azzal zárja ki, hogy a jogsértő nem hivatkozhat arra, hogy a magát sértettként megjelölő személy és a nyilvánított vélemény között nincs közvetlen kapcsolat.” [96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816, 825.] „[A] megválasztott identitásnak bizonytalanok a határai. Sokféle identitás létezhet, az identitás a külvilág számára érzékelhető megnyilvánulásai változóak, ugyanúgy, ahogy a jog által megragadható vonatkozásai is bizonytalanok.” [96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816, 827.] „A Ptkmód. értelmében (...) a becsmérlő magatartás közösségekkel összefüggésben valósul meg, amely közösségek a törvényben taxatív módon megjelölt tulajdonságok alapján létrejött, jogalanyiségüket tekintve nem értelmezhető, tagjaik és összetételük szempontjából jogilag nem körülhatárolható személyösszességeknek minősülnek. Ezért önálló, >>megsérthető<< jogokkal sem rendelkezhetnek. A felsorolás részben normatív erővel deklarál bizonyos >>megsérthető<< csoportképző tulajdonságokat, részben viszont megadja a lehetőséget továbbiak jogértelmezés útján történő elismerésére. Mivel az identitás vállalása és megvallása egyéni döntés kérdése, ezért a csoporthoz tartozást a közösség tagja kétségbe vonhatatlan nyilatkozatával >>igazolja<<. (...) Egyéb igazolási kötelezettség, külső kontroll, a megvallott identitással, az egyén és az adott közösség közötti kapcsolattal és annak intenzitásával szembeni kétség vagy ellenőrzés értelmezhetetlen. Tekintettel a személyiséget meghatározó, csoportképzésre alkalmas tulajdonságok sokaságára, valamint a közösséghez tartozó egyén önrendelkezésén alapuló fellépésének lehetőségére, a szabályozás ezen módja a szabad véleménynyilvánítás korlátozásának lehetőségét nem a minimumra szorítja, hanem éppen ellenkezőleg, gyakorlatilag partatlanná teszi [kiemelés tőlem – T.J.Z.]. [96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816, 828-829.] „A [jogalkotó a] kivetítés révén (...) éri el, hogy bár a sérelmezett magatartás címzettje a személyösszesség, a jogérvényesítésre mégis konkrét személy, személyek válnak jogosítottá. A sérelmezett magatartást tanúsító pedig a megdönthetetlen törvényi védelemre tekintettel nem vonhatja kétségbe e kapcsolatot.” [96/2008. (VII. 3.) AB

III. A 4/2013. (II. 21.) AB határozat

Az AB a 4/2013. határozatával a 2000. évi döntésekkel részben ellentétes (a véleménynyilvánítás szabadságát értelmező korábbi és későbbi döntéseivel azonban összhangban levő, azok alkotmányos alapjaihoz „visszataláló”) döntést hozott, amikor is az önkényuralmi jelképek használata Btk.-beli tilalmát abbéli formájában alkotmányellenesnek nyilvánította, mivel az nemcsak az olyan magatartásokat rendelte büntetni, ahol az önkényuralmi jelképek használata az ilyen (nemzetiszocialista és kommunista) rendszerekkel és ideológiákkal való azonosulást vagy ezek népszerűsítésére irányuló propagandát jelentett (ezek megakadályozása érdekében ugyanis a büntetőjogi szankcionálás alkotmányosan megengedett), hanem az olyan használatot is, ahol ilyen célzat fel sem merült. Mivel a Btk. az ilyen jelvények bármilyen, így nem propagandisztikus jellegű használatát is tiltotta, ezért alkotmányellenesen korlátozta a véleménynyilvánítási szabadságot. Ugyanakkor az AB értelmezése szerint a meghatározott célzat, módszer vagy eredmény alapján az önkényuralmi jelképek olyan használata, amely a használó velük való azonosulását fejezi ki, továbbra is alkotmányosan tilalmazható és büntetőjogi büntetéssel sújtható marad, de ehhez a jogalkotónak olyan szabályozást kell kialakítania, amely különbséget tesz az azonosuló-propagandisztikus, és a nem ilyen célú használat között (pl. a korábbi bírói gyakorlatban – a Legfelsőbb Bíróság felülvizsgálati döntéséig – büntették e jelképek olyan használóját is, aki transzparenszsel éppen az e jelképek által megtestesített ideológiák ellen tiltakozott,³⁵ de büntették – az ügyet elbíró bíróstól függően – az ilyen jelképek egyszerű használati célú használatát is).

E határozatra leginkább azért volt szükség, mert a strasbourgi emberi jogi bíróság (az Emberi Jogok Európai Bírósága /EJEB/) a *Vajnai v. Magyarország*,³⁶ majd később a *Fratanoló v. Magyarország*³⁷ ügyben is kimondta, hogy például a kommunista jelképnek számító vörös csillagnak többes jelentése van (az nemcsak kommunista, hanem munkásmozgalmi jelkép is), így használata nem feltétlenül jelenti az önkényuralmi

---

határozat, ABH 2008, 816, 829.] „A vizsgált törvényi rendelkezés esetében a jogérvényesítésre a magát a közösséghez tartozónak tekintő bármely tag jogosult, tekintet nélkül a közösség más tagjainak fellépésére. A párhuzamos igényérvényesítés lehetőségét, illetve az egymást követő perek láncolatát a Ptkmód. nem zárja ki, ezzel megteremti annak a lehetőségét, hogy a Ptkmód.-ba ütköző magatartásért többszörösen kell a jogsértőnek felelősségét vállalnia, adott esetben anyagilag is helytállnia. Ugyanazon jogsértő magatartás tehát annyiszor kerül értékelésre, és szankcionálásra, ahány személy a közösség becsmérlésében megnyilvánuló véleménynyilvánítást – a kivetítés lehetőségével élve – sérelmesnek ítéli.” [96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816, 829-830.] [Kiemelés tőlem – T.J.Z.]

³⁵ Vö. Weller Mónika: A Vajnai-ítélet és lehetséges hatásai az önkényuralmi jelképek használata tilalmának szabályozására, 84. o. In: Acta Humana, 2008/3. szám, 78-95. o.

³⁶ *Vajnai v. Hungary*, judgement of 8 July 2008, no. 33629/06. A Vajnai-ügy összefoglalóját lásd: Vajnai Attila Magyarország elleni ügye. In: Fundamentum, 2008/2. szám, 102-104. o.; az összefoglalás melletti rövid értékelését lásd: Koltay András: A Vajnai-ügy. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélete a vörös csillag viselésének büntethetőségéről. In: Jogesetek Magyarzata, 2010/1. szám, 77-82. o.; Koltay András: Az önkényuralmi jelképek korlátozhatóságának kérdése – a Vajnai kontra Magyarország ügy apropóján. In: Jogtudományi Közlöny, 2008/12. szám, 803-807. o.; illetve András, Koltay: Freedom of Speech: The Unreachable Mirage. CompLex, Budapest, 2013, 137-146. o.; a teljes ítéletet pedig lásd: [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22fulltext%22:\[%22vajnai%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-87404%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22fulltext%22:[%22vajnai%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-87404%22]})

³⁷ *Fratanoló v. Hungary*, judgement of 3 November 2011, no. 29459/10. Az ügy rövid ismertetését lásd: Fratanoló János Magyarország elleni ügye. In: Fundamentum, 2011/3. szám, 89-90. o.; a teljes ítéletet pedig lásd:

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22fulltext%22:\[%22fratanolo%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\],%22itemid%22:\[%22001-107307%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22fulltext%22:[%22fratanolo%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-107307%22]})

rendszerekkel való azonosulást (mint éppen Vajnai Attila esetében is), így ennek generális jellegű tiltása korlátozza az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE – „Római Egyezmény”) által is garantált véleménynyilvánítási szabadságot (de ugyanez igaz az árpádsávos zászlóra is, amely – a *Fáber v. Magyarország*³⁸ ügyben meghozott döntés szerint – szintén nemcsak önkényuralmi /nyilaskeresztes/ jelképként értelmezhető, hanem történelmi szimbólumként is). Emiatt az ilyen ügyekben a jövőben is arra lehetett számítani, hogy a strasbourgi bíróság hazánkat folyamatosan elmarasztalja egyezményesértés miatt, ez pedig azt a nonszensz helyzetet eredményezte volna (illetve eredményezte ténylegesen már az eddigiekben is), hogy ilyen ügyekben a hazai bíróságoknak előbb el kellett (volna) ítélniük az elkövetőt, majd a strasbourgi bíróság megállapította (volna) az egyezményesértést, ezt követően pedig a volt terhelt, a későbbi károsult felülvizsgálati indítványt nyújthatott (volna) be a Kúriához, és a Be. értelmében³⁹ kérhette (volna) a strasbourgi bíróság ítélete alapján a jogerős hazai bírósági ítélet felülvizsgálatát, amelynek kötelező eredménye az (lett volna), hogy a Kúria megváltoztatja a jogerős döntést és felmenti a korábbi terheltet. Ha azonban még egyszer büntető eljárás alá vonnák akár őt, akár mást ugyanilyen cselekmény miatt, akkor ugyanezt az utat előlről végig kellene járni, azaz a hazai bíróságnak előbb jogerősen el kell az illetőt ítélnie, hogy ő ezen ítélet ellen az emberi jogi bírósághoz fordulhasson, ahol az ismét megállapítja majd az egyezményesértést, ami alapján, a jogerős ítéletet megsemmisítve, a Kúria megint felmenti majd a korábbi terheltet, és így tovább, mindig újra és újrakezdve.⁴⁰

Az AB hivatalos indokolása is – részben – e probléma figyelembe vételén alapult. Ahhoz azonban, hogy az AB egyáltalán érdemben dönthessen e kérdéstről, mindenképp azt kellett megindokolnia, hogy a kérdés miért nem *res iudicata*. Az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (a továbbiakban: Abtv.) – jelen esetben releváns – 31. § (1) és – normakontroll esetében irányadó – 24. § (3) bekezdései – *a contrario* kikövetkeztetve – megengedik, hogy ha a körülmények a korábbi Abh. meghozatala óta jelentősen megváltoztak, az AB tartalmilag eltérhessen korábbi határozatától.⁴¹ Mivel a strasbourgi joggyakorlat alapján a jövőben reálisan számolni kellett azzal, hogy az EJEB rendre elmarasztalja a magyar államot, amiért annak bíróságai – a magyar jog alkalmazása, tehát feladatuk teljesítése miatt – büntetést szabnak ki vagy büntetőjogi intézkedést alkalmaznak az

³⁸ *Fáber v. Hungary*, judgement of 24 July 2012, no. 40721/08. Az ítélet rövid ismertetését lásd: Fáber Magyarország elleni ügye. In: Fundamentum, 2012/2. szám, 130-132. o.; a teljes ítéletet pedig lásd: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#%7B%22fulltext%22%3A%22F%C3%A1ber%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-112446%22%7D>.

³⁹ A büntető eljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény, 416. § g) pont.

⁴⁰ Az Alaptörvény negyedik módosítása a gyűlöletbeszéd kérdéskörét sem hagyta érintetlenül. A módosítás szerint az Alaptörvénynek a véleménynyilvánítás szabadságával foglalkozó IX. cikke egyebek mellett a következő rendelkezésekkel egészül ki: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.”; „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tartozó személyek – törvényben meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.” Az, hogy ez hogyan érinti az Alkotmánybíróság mozgásterét a véleménynyilvánítás szabadságával összefüggésben, csak a későbbi alkotmánybírósági gyakorlat ismeretében állapítható meg.

⁴¹ Abtv. 31. § (1) bekezdés: „Ha alkotmányjogi panasz vagy bírói kezdeményezés alapján az alkalmazott jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés Alaptörvénnyel való összhangjáról az Alkotmánybíróság már döntött, ugyanazon jogszabályra, illetve jogszabályi rendelkezésre és ugyanazon Alaptörvényben biztosított jogra, valamint azonos alkotmányjogi összefüggésre hivatkozással – ha a körülmények alapvetően nem változtak meg – nincs helye az alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló alkotmányjogi panasznak, valamint bírói kezdeményezés alaptörvény-ellenesség megállapítására irányuló vizsgálatának.” Abtv. 24. § (3) bekezdés: „Nincs helye az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll eljárásának, ha az indítvány az Alkotmánybíróság által érdemben már elbírált jogszabály vagy jogszabályi rendelkezés vizsgálatára irányul, és az indítványozó az Alaptörvénynek ugyanarra a rendelkezésére, illetve elvére (értékére), és azonos alkotmányos összefüggésre hivatkozva kéri az alaptörvény-ellenességet megállapítani (ítélt dolog), kivéve, ha az Alkotmánybíróság döntése óta a körülmények alapvetően megváltoztak.”

EJEB szerint a megengedett politikai szólás körébe tartozó jelképhasználat miatt, továbbá mivel az AB felfogása szerint „az Egyezmény, valamint az EJEB gyakorlatának figyelembevétele nem vezethet az Alaptörvény szerinti alapjogvédelem korlátozásához, alacsonyabb védelmi szint meghatározásához”,⁴² illetve „a strasbourgi gyakorlat, valamint az Egyezmény az alapjogvédelemnek azt a minimum szintjét határozza meg, amelyet minden részes államnak biztosítania kell”,⁴³ ezért az Alkotmánybíróság figyelembe vette azt az értelmezési standardot, amit az EJEB a politikai szólás és az annak szabadságához való jog körében az elmúlt években kialakított, és az alkotmányos (alaptörvényi) véleménynyilvánítási szabadság védelmi szintjét is ehhez igazította.⁴⁴

Az AB érdemi érvelése szerint mindenekelőtt a vörös csillaggal kapcsolatos, a(z akkori) Btk. 269/B. §-a szerinti elkövetési magatartások (terjesztés, használat, közszemlére tétel) azonos jogi megítélés alá kell, hogy essen, mint a többi, nevesített önkényuralmi jelképpel kapcsolatos hasonló elkövetési magatartás; a politikai szólás körébe tartozó, önkényuralmi rendszerekre (is) utaló jelképek között tehát alkotmányos alapon nem lehet különbséget tenni. Emiatt az AB az alkotmányjogi panaszban írt kérelemhez képest, amely csak az „ötágú vöröscsillag” fordulat alkotmányellenessé (alaptörvény-ellenessé) nyilvánítását és megsemmisítését kérte, az alkotmányossági vizsgálatot kiterjesztette a(z akkori) Btk. 269/B. §-ában írt büntetőjogi tényállás egészére. A vizsgálat eredménye alapján a büntetőjogi fenyegetettség az AB szerint indokolt lehet, „mert a XX. század szélsőséges politikai diktatúráihoz kötődő szimbólumaival összefüggő magatartások egyrészt érzékenyen érinthetik, illetve sérthetik az emberi méltóságot, másrészt ellentétesek az Alaptörvényből levezethető alkotmányos értékrenddel”.⁴⁵ Ugyanakkor az AB szerint „a büntetőjogi szankció kilátásba helyezésével tilalmazott magatartást leíró diszpozíciónak határozottnak, körülhatároltnak, világosan megfogalmazottnak kell lennie”.⁴⁶ Az „önkényuralmi jelképek használata” tényállása pedig (együttesen értelmezve az Alaptörvénynek a *nullum crimen et nulla poena sine lege* elvét deklaráló XXVIII. cikk (4) bekezdésével) nem felel meg az Alaptörvény B) cikk 1) bekezdésének, mely a jogállamiság és az annak részét képező jogbiztonság követelményét deklarálja, illetve – ezzel összefüggésben – az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésének, mely a véleménynyilvánítás szabadságához való jogról rendelkezik.

Ami a jogbiztonságot illeti, az annak „szempontjából aggályos határozatlanság az önkényes jogértelmezés és jogalkalmazás lehetőségében jelentkezik”,⁴⁷ mivel „a Btk. 269/B. §-ával összefüggő szűk körű bírósági gyakorlat ellentmondásos”.⁴⁸ Vannak ugyanis olyan ítéletek, amelyek – a tényállást szó szerint értelmezve – azt immateriális, ún. magatartási bűncselekménynek minősítik, míg más döntések a Btk. 10. §-át, a bűncselekmény általános részi fogalmát és abban a társadalomra veszélyességet mint generális követelményt minden bűncselekmény fogalmi feltételének tekintik, így annak (gyakorlatilag az önkényuralmi jelképek félelemkeltésre való alkalmasságának) hiányában felmentik a terheltet, az egyébként tényállásszerű magatartás megvalósítóját.

Több szemléletes példa is bizonyítja azt, hogy a különböző bíróságok – akár ugyanazon ügyben, akár rendkívül hasonló jellegű ügyekben – mennyire eltérően viszonyulnak a nem félelemkeltő és nem propagandisztikus célzatú használathoz. Így a legelső ilyen jellegű nevezetesebb döntésben, az ún. Marxim-ügyben született határozatban a

⁴² 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 191.

⁴³ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 191.

⁴⁴ A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága és a magyar Alkotmánybíróság közti kapcsolatról részletesebben lásd: Kovacs, Kriszta: Cooperative Decision-Making: The Relation between Hungary and Strasbourg. Vienna Journal on International Constitutional Law, Vol. 5, Issue 2 (July 2011), 188-199. o.

⁴⁵ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 196.

⁴⁶ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 196.

⁴⁷ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 196.

⁴⁸ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 196.

Pesti Központi Kerületi Bíróság 1998 márciusában,⁴⁹ majd másodfokon a Fővárosi Bíróság 1999 áprilisában⁵⁰ a Btk. 10. §-ára alapítottnak, a társadalomra veszélyesség hiánya miatt felmentette a tényállásszerű magatartást kifejtő vádlottat. Az ügy lényege szerint a vádlott 1991 októberében vendéglőt nyitott Marxim Étterem néven,⁵¹ amelynek homlokzatán slankított ötágú vörös csillagot, valamint az étterem belső terében számos kommunista relikviát (rajtuk vörös csillaggal és sarló-kalapáccsal) helyezte el (azaz tett közszemlére). Az ítélet indokolása szerint azonban a vádlott nem ideológiai alapon, hanem tisztán kereskedelmi célból tette közszemlére e jelképeket, és nem kívánta az azok által megtestesített eszmét népszerűsíteni. Erre utalt egyébként az is, hogy az étlapon szereplő ételek nevei a kommunizmus gúnyos, ironikus, szatirikus ábrázolását adták.⁵² A PKKB – idézve a Btk. 10. §-ához fűzött miniszteri indokolást – kifejtette, miszerint „nincs bűncselekmény, ha egy magatartás formálisan megvalósítja ugyan a törvény különös részének valamelyik tényállását, de az elkövetés konkrét körülményei miatt nem veszélyes a társadalomra. Ilyen esetben ugyanis hiányzik a bűncselekmény egyik fogalmi eleme, a [z absztrakt] társadalomra veszélyesség.”⁵³

Hasonló végkifejlete lett az ún. „szentendrei ügynek”, amelyben a vádlottak különféle ruhaneműket, emléktárgyakat, illetve eredeti kommunista relikviákat árultak, tehát részben terjesztettek, részben közszemlére tették. Az elsőfokon döntő Szentendrei Városi Bíróság 2006 augusztusában meghozott ítélete⁵⁴ szerint e tárgyak árusítása kizárólag kereskedelmi tevékenységet jelentett, és az eladók (terjesztők) az adott önkényuralmi jelkép által megtestesített rendszerrel, illetve ideológiával nem azonosultak, és azt nem népszerűsítették.⁵⁵ Bár a tényállásszerű magatartás megvalósult, ezen cselekmények sem az elbíráláskor, sem az elkövetéskor nem voltak veszélyesek a társadalomra, ezért a Szentendrei Városi Bíróság a vádlottakat bűncselekmény hiányában felmentette. Az ügyész fellebbezése folytán eljáró másodfokú bíróság, a Pest Megyei Bíróság azonban 2008. márciusában kihirdetett ítéletével⁵⁶ az I. és II. rendű terheltek esetében az elsőfokú ítéletet megváltoztatta, mivel szerinte az önkényuralmi jelképek terjesztése nemcsak propagandisztikus célból valósítható meg, és mivel a bűncselekmény törvényi tényállása a tiltott eszmék terjesztésének célzatát nem tartalmazza, ezért a bűncselekmény célzatosság nélkül, eshetőleg szándékkal is elkövethető, hiszen az elkövetőknek – a bíróság szerint – tisztában kellett lenniük azzal, hogy a kommunista eszme terjesztése az ilyen jelképeket tartalmazó áruk terjesztésével megvalósulhat. Mivel a Pest Megyei Bíróság szerint a jogalkotó nem „a tiltott eszmék felkeltésének szándékát” [valójában: célzatát], hanem a tényállásszerű magatartás kifejtésének arra való alkalmasságát kívánta büntetni, ezért a bűncselekmény propagandisztikus célzat

⁴⁹ 5.B.21.918/1994/15. sz.

⁵⁰ 26.Bf.6289/1998/3. sz.

⁵¹ A szórakozóhely ma is üzemel a II. kerületben, csak ma már pizzériaként.

⁵² A mai étlapon ilyen pizzaelnevezésekkel találkozhatunk például: „Sajtós” pizza, „Pizza á la Lelinvárosese”, „Pizza á la Usonka”, „Szibériai álom”, „Gulag pizza – másol Hawaii”, „CCCP-izza”, „Vidám úttörő”, „Vörös komisszár”, „Marximalista” stb.

⁵³ Továbbá: „a társadalomra veszélyesség a bűncselekmény fogalmi ismérve, ezért ha bármely bűncselekményi ismérve hiányzik, nincs bűncselekmény, azaz felmentő ítéletet kell hozni.” „[E]gyrészt [a] vádlottnak nem állt szándékában az önkényuralmi eszmerendszer köztudatban történő elterjesztése, másrészt a Marxim Éttermet oly módon rendezték be, amely az önkényuralmi jelképeket megváltoztatott, torzított formában jeleníti meg, és összhatásában olyan szemantikai tartalmat hordoz, amely kizárólag gúnyként és karikatúraként értelmezhető. Mindezek pedig nem érik el a jogalkotó által megkívánt büntetést érdemlőség határát, mivel a cselekmény társadalomra veszélyessége hiányzik.”

⁵⁴ 3.B.102/2004/53. sz.

⁵⁵ Szemléletes példa erre az a póló, amelyen egy fehér szélű ötágú vörös csillag látható, annak közepén sarló-kalapáccsal, a kép alatt és felett pedig a következő – frappánsnak szánt – felirat olvasható: „THE PARTY IS OVER”.

⁵⁶ 3.Bf.48/2007/15. sz.

hiányában is megvalósulhat. E másodfokú ítélet ellen viszont a vádlottak fellebbeztek, melynek során az ügyben jogerős (harmadfokú) döntést meghozó Fővárosi Ítéltábla 2008. novemberi ítéletében⁵⁷ – lényegében az elsőfokú döntés indokaival egyetértve – a vádlottakat bűncselekmény hiányában felmentette. Az ítéltábla azon az állásponton volt, hogy a történelem tárgyi emlékeinek minősülő korabeli tárgyak, jelvények árusítása nem hordoz az említett ideológiákkal való azonosulást, illetve azok propagálására, széleskörű elfogadtatására és megismertetésére vonatkozó motívumot. Az önkényuralmi jelképekkel díszített ruhaneműk és egyéb használati tárgyak (kulcstartók, jelvények, szíjak, zsebórák, távcsövek stb.) pedig az önkényuralmi jelképek által felidézett eredeti érzelmi-gondolati asszociációs körtől eltérő asszociációs körbe tartoznak, így nem funkcionálnak önkényuralmi jelképként. Ezért, bár az önkényuralmi jelképeket is tartalmazó tárgyak közszemlére tétele tényállásszerűen megvalósult, ezen cselekmények a Btk. 10. §-a értelmében nem veszélyesek a társadalomra, mivel e tárgyak közszemlére tétele „propaganda jellegű, azonosulással párosuló indítéktól mentesen, kizárólag kereskedelmi, gyűjtők, illetve vásárlók részére való eladását szolgálta”; így a Fővárosi Ítéltábla – társadalomra veszélyesség, és így bűncselekmény hiányában – jogerősen felmentette a terhelteket.⁵⁸

E két eset kimenetelétől gyökeresen eltérő eredményre jutott a PKKB és a Fővárosi Bíróság a Vajnai-ügyben, illetve (harmadfokon) a Pécsi Ítéltábla a Fratanoló-ügyben. Különösen utóbbi kázus mutatja kiválóan azt a dilemmát, amellyel a politikai szólás speciális formájaként megvalósuló jelképhasználatot megítélni hivatott jogalkalmazó szervezetnek szembesülniük kellett. A Vajnai-ügyben megállapított tényállás szerint Vajnai Attila, aki abban az időben a Munkáspárt alelnöke volt, 2003. február 21-én 16 óra körül a budapesti Jászai Mari téren, Marx és Engels egykori szobrainak helyszínén pártja egyik szószólójaként beszédet tartott. Az eseményen – a sajtó képviselőin kívül – néhány tucat ember vett részt. Ezen alkalommal a kabátján mintegy fél-egy percen át jól láthatóan egy körülbelül 5 cm átmérőjű vörös csillagot viselt, egészen addig, amíg egy rendőr fel nem szólította, hogy azt távolítsa el. Ezt ugyan megtette, azonban büntetőeljárás indult ellene tiltott önkényuralmi jelkép használata miatt, mivel a vörös csillagot bárki által láthatóan, nagy nyilvánosság előtt használta. A Pesti Központi Kerületi Bíróság 2004 márciusában kihirdetett elsőfokú ítéletében⁵⁹ megállapította a bűncselekmény megvalósulását és a terhelt büntetőjogi felelősségét, a cselekmény társadalomra veszélyességének csekély foka miatt azonban nem ítélte pénzbüntetésre, hanem egy évre próbára bocsátotta. A bűnösség megállapításának alapja az volt, hogy a tiltott önkényuralmi jelkép használata tényállása magát a magatartást rendeli büntetni, bármifajta célzat, motívum vagy eredmény megkövetelése nélkül, a tényállásszerű magatartás pedig kétségtelűen, a terhelt által sem vitatottan megvalósult. Vajnai fellebbezett a bűnösségét megállapító ítélet ellen, szerinte a jelképhasználat politikai vélemény, mely a munkásmozgalommal, annak céljaival való azonosulás kifejezésére szolgált, és magatartását nem lehet a kommunizmus propagálásaként értékelni (ezt szimbolikusan és markánsan kifejezendő egyébként mind az első-, mind a másodfokú bírósági eljárás tárgyalásain továbbra is jól láthatóan viselte a vörös csillagot). A másodfokon eljáró Fővárosi Bíróság 2005 novemberében meghozott végzésével⁶⁰ az elsőfokú ítéletet – annak helyes indokaira tekintettel – helybenhagyta (részletes indokolást azonban nem fűzött hozzá).

Emiatt dogmatikailag sokkal izgalmasabb a Fratanoló-ügy, már csak azért is, mert annak során a különböző szintű bíróságok nem voltak olyan egyetértésben, mint a Vajnai-

⁵⁷ 3.Bhar.159/2008/7. sz.

⁵⁸ Ezen ítélet meghozatalakor a bíróság egyébként már tudatában volt annak (és figyelembe is vette azt), hogy az EJEB 2008 júliusában a Vajnai-ügyben elmarasztalta Magyarországot a Római Egyezmény megsértése miatt, de következtetései levonásakor az indokolásában kitért az Alkotmánybíróság 14/2000. (V. 12.) határozatának elemzésére is.

⁵⁹ 15.B.V. 20772/2003/10. sz.

⁶⁰ 22.Bf. 8737/2005/2. sz.

ügyben a PKKB és az FB, és ezért a döntéseik indokául szolgáló érvek is részletezettebbek és cizelláltabbak. A megállapított tényállás szerint Fratanoló János, a Munkáspárt tagja, 2004. május 1-jén, Magyarország európai uniós csatlakozásának napján a részben ez okból, részben a munka ünnepe alkalmából szervezett ünnepi felvonuláson Pécs belvárosában zakója hajtókájának külső részén, a szíve felett egy körülbelül 2 cm átmérőjű ötágú vörös csillagot ábrázoló jelvényt viselt, több, a felvonuláson résztvevő párttársával együtt. A terhelt elmondása szerint ezt kifejezetten politikai célzattal tette: részben Vajnai Attila iránti szolidaritása kifejezéseként, aki ellen ekkor volt folyamatban a fent bemutatott büntetőeljárás az általa elkövetett hasonló vétség miatt; részben pedig általában véve a vörös csillag viselésének kriminalizálása elleni tiltakozásként, mivel az Fratanoló szerint nem tekinthető kizárólag önkényuralmi jelképnek, hanem baloldali, munkásmozgalmi szimbólum is, amit kifejezetten és kizárólag a munkásmozgalmat legnagyobb ünnepén, a május 1-jei felvonuláson viselt. E felvonuláson több ezer ember vett részt, így a nagy nyilvánosság előtti használat kétségkívül megvalósult, intézkedésre azonban ekkor nem került vele szemben sor, és semmilyen atrocitás nem érte a felvonuláson a jelvény viselése miatt, illetve azt akkor senki nem tette szóvá, senki nem kifogásolta. Azonban ez alkalomból a Pécsi Városi Televízió rövid riportot készített vele (ebben egyebek mellett kifejezetten szó volt arról is, hogy miért viseli az ominózus jelvényt), amelyet másnap, május 2-án levetítettek, majd az adott műsort május 3-án megismételték, és a felvételen szintén jól látszott a vörös csillagot tartalmazó jelvény. A feljelentő ezt a műsort látva (és a 2004. május 3-án hajnali 5.30-kor megismételt adás televíziós felvételét lefényképezve) tette meg feljelentését az ügyészségen, igaz, erre valamilyen okból csak közel három évvel később, 2007. április 24-én került sor.⁶¹ Az elsőfokon eljáró Pécsi Városi Bíróság 2008. márciusi keltezésű ítéletében⁶² megállapította a vádlott büntetőjogi felelősségét, mivel a cselekmény tényállásszerűen megvalósult, azonban arra tekintettel, hogy a cselekmény az elbíráláskor már olyan csekély fokban volt veszélyes a társadalomra, hogy a törvény szerint alkalmazható legkisebb büntetés kiszabása, illetve más intézkedés (akár esetleg próbára bocsátás) alkalmazása is szükségtelen lett volna, a vádlottat megrovásban részesítette.

A vádlott és védője a terhelt felmentése érdekében fellebbeztek az ítélet ellen, amelynek a másodfokon eljáró Baranya Megyei Bíróság 2008. szeptemberében helyt adott, és az elsőfokú döntést megváltoztatva Fratanolót bűncselekmény hiányában felmentette.⁶³ Érvelése szerint a Btk. [a régi, 1978. évi IV. törvény] 10. §-a határozza meg a bűncselekmény általános fogalmi elemeit, többek között a társadalomra veszélyességet, amelynek hiányában bűncselekményről nem lehet szó.⁶⁴ A társadalomra veszélyességnek azonban (túl az objektív és a szubjektív társadalomra veszélyesség felosztásán) két fajtája van: az absztrakt és a konkrét. A bíróság indokolása szerint „absztrakt módon veszélyes a társadalomra minden olyan magatartás, amelyet a törvényhozó törvényi tényállás alkotásával bűncselekménnyé nyilvánított; ezek azonban nem azért veszélyesek, mert delictummá nyilvánították, hanem

⁶¹ Nincs hivatalos információ arról, hogy mi vezette a feljelentőt arra, hogy egy általa – a feljelentés ténye alapján kikövetkeztethetőleg – sérelmesnek tartott cselekmény elkövetőjével szemben az elkövetést követően majd három évvel később hozza mozgásba a büntetőeljárás gépezetét, tettét (a feljelentés további halogatásának mellőzését) azonban nyilvánvalóan motiválta az a tény, hogy ha még pár napot várt volna, akkor a cselekmény büntethetősége elévült volna. (A régi Btk. 33. § (1) bekezdése szerint „[a] büntethetőség elévül *a*) olyan büntetett esetén, amely életfogytig tartó szabadságvesztéssel is büntethető, húsz év; *b*) egyéb bűncselekmény esetén a büntetési tétel felső határának megfelelő idő, de (...) legalább három év elteltével.”)

⁶² 12. B. 1482/2007/10. sz.

⁶³ 3.Bf.121/2008/5. sz.

⁶⁴ „Btk. 10. § (1) Bűncselekmény az a szándékosan vagy – ha a törvény a gondatlan elkövetést is bünteti – gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre a törvény büntetés kiszabását rendeli. (2) Társadalomra veszélyes cselekmény az a tevékenység vagy mulasztás, amely Magyarország állami, társadalmi vagy gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét vagy jogait sérti vagy veszélyezteti.”

azért büntetendők, mert *tipikus* előfordulási módjukban a jogalkotó társadalomra veszélyesnek ítélte őket. Így általában veszélyes a társadalomra a Btk. 269/B. §-ba ütköző önkényuralmi jelkép[ek] használata akként, hogy aki ötágú vöröscsillagot, vagy ezt ábrázoló jelképet terjeszt, nagy nyilvánosság előtt használ vagy közszemlére tesz, vétséget követ el. E tényállás tehát absztrakt társadalomra veszélyességet fogalmaz meg, mely egyes cselekménytípusok jellemzője. Ezzel szemben a konkrét társadalomra veszélyesség egy adott cselekményhez kötődik. Ezért jelen eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény kapcsán a bíróságnak abban a kérdésben kell[ett] állást foglalnia, hogy a konkrét cselekmény a fennforgó körülményekre tekintettel veszélyes-e olyan mértékben a társadalomra, hogy kívánatos a cselekmény büntetőjogi értékelése (...).” A Baranya Megyei Bíróság úgy ítélte meg, hogy nem; mivel az önkényuralmi jelképek használata elnevezésű deliktum közvetlen jogi tárgya a köznyugalom, és az adott cselekmény, vagyis Fratanoló János (és társai) magatartása (figyelemmel arra is, hogy a vörös csillagot ábrázoló jelvényt nem önkényuralmi jelképként viselték, és ilyesmire a terhelt előéletéből, korábbi megnyilvánulásaiból sem következtethetett a bíróság) a köznyugalmat bizonyítottan nem zavarta meg, sőt arra (például fenyegető hatás kiváltására, félelemkeltésre) sem a felvonuláson, sem a televíziós interjú révén nem is volt alkalmas, így a formálisan tényállásszerű magatartás bűncselekménykénti értékeléséhez szükséges ismérv, a cselekmény konkrét (szituációkött) társadalomra veszélyessége, vagyis a bűncselekmény egyik fogalmi eleme: a materiális jogellenesség hiányzott, így bűncselekmény sem történt, nem történhetett.

Ezen ítélet ellen viszont az ügyész jelentett be fellebbezést; a harmadfokon eljáró, jogerős döntést hozó Pécsi Ítéltábla 2010 márciusában meghozott ítéletében⁶⁵ a másodfokú határozatot megváltoztatta, a vádlottat – gyakorlatilag az elsőfokú bíróság érveivel és jogi következtetéseivel egyetértve – bűnösnek mondta ki, és megrovásban részesítette. Indokolása szerint az önkényuralmi jelkép használatának vétsége ún. magatartási (immateriális) deliktum, amelynek megvalósulásához sem speciális motívum vagy célzat, sem bármilyen, a magatartás megvalósulásán túli eredmény bekövetkezése nem szükséges. Mivel tehát a büntetendőség a tényállásszerű magatartás kifejtésével fennáll, ezért semmilyen további feltétel ahhoz nem szükséges, így nem szükséges az sem, hogy a vörös csillagot észlelő személyek ténylegesen megbotránkozzanak, félelemérzet alakuljon ki bennük, elég pusztán ezek bekövetkezésének lehetősége. Mivel a jelképet észlelő emberek nincsenek, nem lehetnek tudatában annak, hogy a jelképhasználó azt milyen motívumból vagy célból (a munkásmozgalom iránti szimpátia kifejezése céljából, esetleg más, szubjektíve méltányolható okból, avagy az önkényuralmi rendszerrel való azonosulás kifejezéséeként) viseli, ezért a cselekmény konkrét társadalomra veszélyessége az elkövetőnek az általa elkövetett cselekményéhez való tudati viszonyulásától függetlenül megvalósul, amennyiben ez a viszonyulás a külvilág számára nem érzékelhető. Az ítéltábla felhoz egy olyan példát is, amikor a tényállásszerű magatartás konkrét társadalomra veszélyessége valóban (objektív alapon) hiányzott: a Legfelsőbb Bíróság 2007 áprilisában felülvizsgálati eljárás keretében meghozott ítéletével⁶⁶ felmentette azokat a terhelteket, akik 2004. április 22-én, az európai uniós parlamenti választások idején Budapest közterületein „Lehet nemet is mondani” feliratú, ötágú vörös csillagot és horogkeresztet ábrázoló, az uniós csatlakozás ellen tiltakozó plakátokat ragasztottak ki, mégpedig olyan képi megjelenítésben, amely az önkényuralmi ideológiákkal való azonosulás helyett éppen azok *elutasítását* sugallta, mivel a terheltek az ezen szimbólumokhoz kapcsolódó eszméket elítélve akartak párhuzamot vonni az általuk ugyancsak nemkívánatosnak tartott Európai Unió politikai és gazdasági rendszerével. A Legfelsőbb Bíróság az adott gondolati környezetben és összefüggésben mindezt úgy ítélte meg, hogy az elkövetett cselekmény nem jelentett veszélyt a társadalomra, azt külső személyek objektíve nem gondolhatták az önkényuralmi eszmék

⁶⁵ Bhar.II.2/2010/4. sz.

⁶⁶ Bfv.III.1037/2006/5. sz.

propagálására irányuló, félelemkeltő szándékúnak, mert az elkövetés körülményeiből egyértelmű volt, hogy a konkrét társadalomra veszélyesség hiányzik. Érdekessége volt még a Fratanoló-ügyben született jogerős ítélet indokolásának, hogy abban a Pécsi Ítéltábla Krémer László vezette tanácsa kifejezetten kitért a Vajnai-ügyben született EJEB-döntésre, kimondva azt, hogy a strasbourgi ítélet egy konkrét ügyben született, azonban azt követően a magyar jog változatlan maradt, sem a jogalkotó nem változtatta meg a kérdéses Btk.-szakaszt, sem az Alkotmánybíróság nem nyilvánította azt alkotmányellenesnek, így a Vajnai-üggyel teljesen azonos tényállás alapján sem tehet mást a magyar bíróság, mint alkalmazza a hatályos magyar jogot.⁶⁷

Az Alkotmánybíróság 4/2013. (II. 21.) határozata szerint tehát – a fenti, a határozatban egyébként nem részletezett, részben meg sem említett példák alapján is igazolhatóan – a jogalkotó az „önkéntes jogalkalmazás” tényállását olyan tágan határozta meg, hogy „a jogalkalmazó szinte teljes egészében saját belátása szerint hozhat döntést.”⁶⁸ Ez ugyanúgy megnyitja az utat a szubjektív, önkényes jogalkalmazás előtt,⁶⁹ mint mikor a jogalkotó a

⁶⁷ Pontosabban a Pécsi Ítéltábla – remek jogérzéssel – megkísérelte elérni, hogy az Alkotmánybíróság nyilvánítsa a Btk. e szakaszát nemzetközi szerződésbe ütközőnek, és semmisítse azt meg. Mivel azonban az akkori szabályok (az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény 21. § (3) bekezdése) értelmében a jogszabályok nemzetközi szerződésbe ütközésének vizsgálatát a bírósági szervezet részéről csak a Legfelsőbb Bíróság elnöke indítványozhatta, az ügyben eljáró bíró nem, ezért az ítéltábla – az eljárás felfüggesztése mellett – az alkotmánybírósági eljárás indítványozásának megfontolása céljából felterjesztette az iratokat az LB elnökéhez; ő azonban mintegy negyed évvel később átíratában az iratokat – az alkotmánybírósági eljárás kezdeményezése nélkül – visszaküldte. Így a Pécsi Ítéltábla nem tehetett mást, mint hogy az ügyet a magyar anyagi jogi normák alkalmazásával – saját jogértelmezése alapján – érdemben eldöntötte. Megjegyzendő, hogy a magyar jogrendszer ezen fogyatékosságát az új Abtv. (az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény) kiküszöbölte, ugyanis annak 32. § (2) bekezdése kifejezetten lehetővé teszi, hogy a bíró – a bírósági eljárás felfüggesztése mellett – az Alkotmánybíróság eljárását kezdeményezze, ha véleménye szerint az előtte folyamatban levő egyedi ügy elbírálása során olyan jogszabályt kellene alkalmaznia, amely nemzetközi szerződésbe ütközik.

⁶⁸ Érdekesség, hogy a büntetőjogi irodalom – a bírói gyakorlattal szemben – egységesebb módon az önkényuralmi jelképek használata tényállása immateriális (magatartási) bűncselekményi jellege mellett állt ki, ahhoz elegendőnek tartva a szándék *bármely* fajtáját, vagyis azt a jogirodalom szerint nem pusztán egyenes szándékkal (ami a célzatosság előfeltétele), hanem eshetőleges szándékkal is el lehet követni [e tényállás vonatkozásban a bűncselekmény tisztán magatartási jellegét kizáró társadalomra veszélyesség értékelése alapvetően a speciális célzat alapján történhet meg, ezért a célzat és az eredmény – ha a deliktum nem magatartási jellegű /enne/ – az önkényuralmi jelképek használata esetén praktikusán összekapcsolód/na/, így e két elem megvalósulását /vagy meg nem valósulását/ nem választjuk el egymástól]. (A jogirodalom – a deliktum immateriális jellegét preferáló – gyakorlatához lásd pl.: Belovics Ervin – Molnár Gábor – Sinku Pál: Büntetőjog. Különös rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007, 378-379. o.; Horváth Tibor – Kereszty Béla – Maráz Vilmosné – Nagy Ferenc – Vida Mihály: A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Budapest, 1999, 488. o.; Kis Norbert /szerk./: A Büntető Törvénykönyv magyarázata. III. kötet: Különös rész /2/. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 999. o. E művek közül az első kifejezetten említi az eshetőleges szándékkal való elkövetés lehetőségét is, az utóbbi kettő pedig azt hallgatólagosan /a szándékosság általános, szűkítés nélküli említésével/ ismeri el.)

⁶⁹ Bár az Alkotmánybíróság a 4/2013. határozatában nem hivatkozott ezekre, hasonló tételeket mondott ki több korábbi határozatában is. Így: „Alkotmányellenessé nyilvánítható az a szabály, amely értelmezhetetlen voltánál fogva teremt jogbizonytalanságot, mert hatását tekintve nem kiszámítható és címzettjei számára nem előrelátható.” [42/1997. (VII. 1.) AB határozat, ABH 1997, 299, 301.] „Önmagában az, hogy egy jogszabály, illetve adott esetben jogszabályi rendelkezések a maguk összefüggéseiben értelmezésre szorulnak, alkotmányossági kérdést nem vet fel. A jogállamiság elvéből, követelményéből azonban az is következik, hogy a jogértelmezés nem válhat a jogalkalmazó szerv önkényes, szubjektív döntésének eszközévé. Annak alkotmánybírósági értékelése, hogy ilyen alkotmányosan nem tolerálható helyzet mikor áll fenn, mindig az adott jogszabály normatartalma alapján ítéltető meg.” [754/B/1999. AB határozat, ABH 2002, 1050, 1054.] „A jogszabály mindig általánosságban, elvontan szabályoz, az absztrakt norma konkrét jogesetre való alkalmazása (...) a jogalkalmazó feladata. (...) A nem kellő pontossággal megfogalmazott jogszabály is alkalmazható, ha a megfogalmazás pontatlansága a jogalkalmazás során, a jogalkalmazói értelmezés által (...) orvosolható. Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján (...) egy jogszabály vagy annak valamely rendelkezése csak akkor tekinthető (...) [a] jogállamiság szerves részét képező jogbiztonság követelményébe ütközőnek, ha

normavilágosságot sértő módon alkotja meg az alkalmazandó norma szövegét. (109/2008. (IX. 26.) AB határozat ABH, 2008, 886, 913.).”⁷⁰ Mindez pedig ahhoz vezet, hogy – a többféle értelmezéshez vezető jogalkalmazói gyakorlat diffuzitása miatt – fennáll a veszélye a véleménynyilvánítás alkotmányellenes (alaptörvény-ellenes) korlátozásának; vagyis az ilyen, eltérő értelmezési gyakorlatot eredményező és abban a politikai szöveget esetleg indokolatlan módon korlátozó bírói ítéletekhez vezető büntetőjogi tényállás alaptörvény-ellenes módon korlátozza a véleménynyilvánítási szabadságot, azaz ellenkezik az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésével is. Az Alkotmánybíróság szavaival: „a Btk. 269/B. § (1) bekezdése túl tágan határozza meg a büntetendő magatartások körét, mert nem differenciál, hanem a jelképhasználatot általában rendeli büntetni, jóllehet a célzat, az elkövetési módozat vagy a kiváltott eredmény figyelembevétele az egyes szimbólumok esetében elengedhetetlen lehet. A jelképhasználat általános büntetendővé nyilvánítása ahhoz vezet, hogy olyan magatartások is büntetendőnek minősülnek, amelyek bűncselekménnyé nyilvánítása aránytalanul korlátozza a véleménynyilvánítás szabadságát.”⁷¹

Mivel azonban az Alkotmánybíróság szerint is indokolt lehet a nem alaptörvény-ellenes korlátozások fenntartása, a jogbiztonság érdekében az AB nem – a főszabály szerinti – *ex nunc*, azaz a kihirdetés másnapján történő, hanem *pro futuro*, 2013. április 30-i megsemmisítést mondott ki, lehetőséget biztosítva a jogalkotónak arra, hogy még a hatályvesztés előtt megalkossa az új, immár az Alaptörvénynek megfelelő szabályozást, mely differenciál a *célzat*, az elkövetési *mód* vagy a bekövetkezett *eredmény* alapján. (Sajnos, az Alkotmánybíróság a célzat mellől a *motívumot* „kifejejtette” a felsorolásból, jóllehet a gyűlölet kifejezése legalább annyira – ha nem sokkal inkább – meghatározott motívumon alapul, mint kifejezetten egy meghatározott cél elérésének kívánalmán /és az ilyen, meghatározott motívumból {és nem egy meghatározott cél érdekében} kifejtett magatartás tilalma alkotmányosan legalább annyira indokolható, mint a félelem vagy megalázottságérzés felkeltésére irányuló szándékkal megvalósított magatartás büntetendővé nyilvánítása./) A jogalkotó az AB által említett lehetőségek közül végül is részben az elkövetési mód (köznyugalom megzavarására alkalmasság), részben az eredmény (az áldozatok emberi méltósága vagy kegyeleti jogának sérelme) figyelembe vételét írta elő a jogalkalmazó számára, *a célzat (és persze a motívum) iránt viszont az új szabályozás közömbös maradt*. Ez azért is érdekes, mert a jogalkotó kifejezetten tudatában volt annak, hogy e cselekmények leginkább a nevesített célzat miatt veszélyesek a társadalomra⁷² (és a célzat fontosságára a 4/2013. Abh. is felhívta a jogalkotó figyelmét), a propagandisztikus-népszerűsítő célzat mint tényállási elem végül mégsem került bele a tényállásba.⁷³

---

megfogalmazása olyannyira homályos, hogy jogalkalmazói értelmezéssel sem tölthető ki tartalommal, vagy határozatlansága lehetőséget ad a szubjektív jogalkalmazói döntésre, a különböző jogalkalmazók eltérő gyakorlatára, a jogegység hiányára.” [534/E/2001. AB határozat, ABH 2002, 1283, 1291.]

⁷⁰ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 197.

⁷¹ 4/2013. (II. 21.) AB határozat, ABK 2013/5. szám, 188, 196.

⁷² A Javaslat indokolása szerint: „Hangsúlyozandó ugyanakkor, hogy az Alkotmánybíróság a véleménynyilvánítás szabadsága korlátozásának a legitim céljaként ismerte el a diktat[or]ikus rendszerekkel való *azonosulást kifejező* nézetek nyilvános megfogalmazását, terjesztését vagy hasonló *célzatos* magatartások büntetendővé nyilvánítását, mert a XX. század szélsőséges politikai diktatúráihoz kötődő szimbólumaival összefüggő magatartások egyrészt érzékenyen érinthetik, illetve sérthetik az emberi méltóságot, másrészt ellentétesek az Alaptörvényből levezethető alkotmányos értékrenddel.” [Kiemelés tőlem – T.J.Z.]

⁷³ Ami kifejezetten az eredményt mint a büntetethezesség alkotmányosságának alapját illeti, számos szerző van azon a véleményen, hogy nem az eredmény (a kiváltott félelem) az, ami miatt a jelképhasználat büntetendő vagy büntetendő, mivel azt bármi kiválthatja, és csak a szubjektív érzékenységen múlik, hogy egy mégoly ártatlan cselekedet félelmet váltson ki valakiből, aki számára az szubjektíve más jelent, más képzetársításokat indít el benne, mint amire objektíve az adott magatartás kifejtője (vagy bármely külső, nem érintett személy) számíthatott. Ezen szerzők szerint ezért valójában a gyűlöletbeszéd egyetlen esetében, így a jelképhasználat esetében sem a szükségképpen esetleges eredmény (a félelem, riadalom, megbotrányozás stb.) bekövetkezése alapján kellene büntetni, hanem konkrétan és kizárólagosan a szándék (sőt, leginkább kifejezetten a –

Az „önkénturalmi jelkép⁷⁴ használata” vétségét a jelenleg hatályos Btk. (a 2012. évi C. törvény) szó szerint a következőképpen szabályozza:

„Btk 335. § Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröscsillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet a köznyugalom megzavarására alkalmas – különösen az önkénturalmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértő – módon

a) terjeszt,

b) nagy nyilvánosság előtt használ, vagy

c) közszemlére tesz,

ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétség miatt elzárással büntetendő.”

Érdekes, hogy bár a jogalkotó az áldozatok emberi méltósága vagy kegyeleti joga sérelmére csak a köznyugalom megzavarására való absztrakt alkalmasság mint elkövetési mód egyik lehetséges – és tipikus – példaként kívánt utalni (ez kiderül a T/10592. számú törvényjavaslatához fűzött indokolásból is), a szövegezés szerint viszont a „példa” az elkövetési módtól függetlenül egy objektív kritériummal, a bekövetkezett sérelemmel mint eredménnyel „gazdagította” (feltehetően tehát a jogalkotó szándékától függetlenül) a diszpozíciót (a jogalkotó akarata feltehetően szintén a sérelemre való alkalmasság, nem pedig a sérelem /egyébként is nehezen – ha egyáltalán – bizonyítható/ bekövetkezte lett volna). A Javaslat indokolása szerint: „A Javaslat ... az önkénturalmi jelképek használatát tiltó rendelkezést oly módon módosítja, hogy az általános jellegű tiltás helyett az önkénturalmi jelképeknek a köznyugalom megzavarására alkalmas módon való terjesztését, nagy nyilvánosság előtti használatát vagy közszemlére tételét tiltja meg, azaz a korábbiakhoz képest szűkebb körben állapítja meg a büntetendő magatartások körét.” Továbbá: „[a] tényállás az elkövetői magatartás követelményeként határozza meg, hogy azt a köznyugalom megzavarására alkalmas módon kell elkövetni. A jogalkalmazás megkönnyítése érdekében a tényállás példalódozva meghatározza, hogy a köznyugalom megzavarására alkalmas lehet az elkövetés módja, ha az az önkénturalmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sérti.” Eredményről tehát az indokolásban szó sem esik. A kormány, illetve annak képviselőjében Navracsics Tibor igazságügy-miniszter előterjesztésére T/10592. számon előterjesztett törvényjavaslatot az Országgyűlés végül 2013. április 22-i ülésnapján fogadta el, annak kihirdetésére 2013. április 25-én került sor („2013. évi XLVIII. törvény az önkénturalmi jelképek használatának büntetőjogi szankcionálásáról”), hatályba pedig (annak 4. §-a értelmében) 2013. április 30-án lépett, még a régi Btk. részeként.

A törvény 1. §-ának (1) bekezdése már a korábbi (az 1978. évi IV. törvény szerinti) Btk.-beli tényállást is a következőképpen fogalmazta meg: „269/B. § Aki horogkeresztet, SS-jelvényt, nyilaskeresztet, sarló-kalapácsot, ötágú vöröscsillagot vagy ezeket ábrázoló jelképet a köznyugalom megzavarására alkalmas – különösen az önkénturalmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát sértő – módon a) terjeszt, b) nagy nyilvánosság előtt használ, vagy c) közszemlére tesz, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el, és pénzbüntetéssel büntetendő.” Mint fent bemutattuk, hasonló szabályozást tartalmazott a törvény a jelenleg hatályos új Btk. (2012. évi C. törvény) vonatkozásában is, azzal, hogy a bűncselekmény szankciója az új Btk. 2013. július 1-jei hatályba lépését követően nem pénzbüntetés, hanem elzárás, ahogy az a 2012. évi C. törvény eredetileg elfogadott szövege szerint is lett volna. Mint látható, az elkövetési módra és az

---

szükségképpen egyenes szándékot feltételező – célzat miatt). Vö. pl.: Ward, Robert V.: Hate Crimes, 515-516. o. In: Gonzaga Law Review, Vol. 32, Issue 3, 1996-1997, 511-522. o.; Szilágyi-Gál Mihály: A gyűlöletbeszéd büntethetősége. /Fórum/, 36. o. In: Fundamentum, 2008/2. szám, 36-39. o.

⁷⁴ Az új Btk. (2012:C. tv.) – a régivel (1978:IV. tv.) ellentétben – már nem többes, hanem egyes számot használ.

eredményre tekintettel a korábbi (2) és (3) bekezdésben írt büntetethőséget kizáró okok felsorolása immár szükségtelenné vált, és ezért az hiányzik a tényállásból, hiszen az ismeretterjesztő, oktatási, tudományos, művészeti célból vagy a történelem, illetve a jelenkor eseményeiről szóló tájékoztatás céljából megvalósított, illetve az államok hatályban lévő hivatalos jelképeivel kapcsolatos jelképhasználat eleve nem lehet a köznyugalom megzavarására alkalmas, és nem sértheti az önkényuralmi rendszerek áldozatainak emberi méltóságát vagy kegyeleti jogát,⁷⁵ így e kitételek külön szerepeltetése immáron felesleges lenne. A 2013. június 30-ig hatályban volt régi, és a 2012. évi C. törvény hatályba lépését követően 2013. július 1-jétől hatályos szabályozás negatívuma az volt, illetve továbbra is az, hogy az a célzat (illetve emellett a motívum) iránt közömbös maradt, pozitívuma ugyanakkor, hogy a jó irányba tett lépésként értékelhető. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy az új tényállás, bár feltehetőleg (helyes jogalkalmazói gyakorlat esetén) immáron nem vet majd fel problémát az Emberi Jogok Európai Bírósága előtt, a fent említett jogalkotási hiátusok és bizonytalanságok miatt hasonló jogalkalmazási nehézségeket okozhat a bíróságok számára, mint amelyeket elkerülni szeretett volna.

---

⁷⁵ Az emberi méltóság mint legitím védendő jogtárgy nemcsak a korábbi alkotmánybíróági gyakorlatból következik, hanem immáron alaptörvénybeli (szó szerinti) alátámasztása is van, miután az Országgyűlés Magyarország Alaptörvényének negyedik módosítása (2013. március 25.) révén azt a legszigorúbb nyelvtani értelemben is beemelte az alkotmányos védelem körébe. A negyedik módosítás 5. cikkének (2) bekezdése ugyanis az Alaptörvény IX. cikkét a következő (4) bekezdéssel egészítette ki: „A véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának a megsértésére.”